

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТА ТУРИЗМ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ В ЕПОХУ ВИКЛИКІВ

за спеціальністю: 242 Туризм

галузі знань: 24 Сфера обслуговування

за освітньо-професійною програмою: Туризм

на здобуття освітнього ступеню: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
здобувачки денної форми навчання
IV курсу
групи «Міжнародний туризм»
Яковенко Тетяни Вікторівни

Науковий керівник:
канд.геогр.н. Гринюк Д. Ю.

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні та організаційно-правові основи дослідження культурної спадщини як ресурсу розвитку туризму в умовах глобальних викликів	7
1.1. Теоретичні аспекти дослідження та ступінь наукової вивченості.....	7
1.2. Організаційно-правові механізми захисту і просування культурної спадщини у сфері туризму	13
1.3. Методологічні підходи та інструменти дослідження збереження культурної спадщини для туризму.....	24
РОЗДІЛ II. Збереження та популяризація культурної спадщини для розвитку туризму в епоху викликів	28
2.1. Історичні передумови і сучасні політико-економічні фактори впливу на спадщину та туризм	28
2.2. Світові практики збереження та популяризації культурної спадщини.....	41
2.3. Українські кейси співпраці секторів у відновленні спадщини для потреб туризму в умовах війни	46
РОЗДІЛ III. Інтеграція досвіду і нових рішень для розвитку туризму через збереження культурної спадщини.....	53
3.1. Уроки міжнародних кейсів: моделі стійкого відновлення спадщини у кризових умовах	53
3.2. Розробка стартап-ініціативи «Карта прихованих об'єктів» як цифрового інструменту популяризації локального туризму	60
3.3. Опитування експертів і громадськості: оцінка актуальних викликів і можливостей	65
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах війни, глобальних загроз та посиленої боротьби за культурну ідентичність питання збереження й популяризації культурної спадщини набуває особливої ваги. Туризм виступає не лише економічною галуззю, а й важливим інструментом комунікації, відновлення і трансляції національної пам'яті. В умовах руйнування пам'яток, переміщення населення та інформаційних загроз саме культурний туризм здатен забезпечити новий рівень ціннісного об'єднання, освітньої взаємодії та міжнародного позиціонування України. Тому дослідження ролі туризму в збереженні культурної спадщини в епоху викликів є не лише актуальним, а й стратегічно необхідним.

Ступінь наукової вивченості теми. Проблематику правової охорони спадщини досліджували: Мазур Т. В.; з точки зору нематеріальної спадщини та туризму Безносок О. І.; в контексті архітектури й війни Молочко В. О.; щодо музейної інтерпретації спадщини Казмірук О. Ю.; у форматі скансенів та культурно-дозвіллевих практик Позняк А. В., Левицька Н. М.; з позиції культурного туризму та соціокультурного розвитку Осівський В. В.; у системному огляді ролі туризму Маховка В. М. Аналіз стратегічних державних документів показує, що культурний туризм поки що не отримав належного місця у державній регіональній політиці, що посилює потребу в міждисциплінарному дослідженні цієї теми.

Метою дослідження є виявлення ролі туризму в збереженні та популяризації культурної спадщини України в умовах сучасних викликів (зокрема війни), з урахуванням світових практик, національних ініціатив і комунікаційної взаємодії між державою, громадським сектором та локальними спільнотами.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади вивчення культурної спадщини у контексті туризму.
2. Охарактеризувати нормативно-правові та організаційні підходи до охорони й промоції культурної спадщини.
3. Дослідити виклики та чинники, що впливають на стан культурної спадщини у сучасних умовах.
4. Вивчити міжнародний досвід популяризації спадщини через туризм, зокрема в умовах конфліктів.
5. Проаналізувати українські кейси взаємодії держави, волонтерів і громадськості у сфері охорони спадщини.
6. Запропонувати власний мультимедійний або стартап-проект з популяризації культурної спадщини через туризм.
7. Провести соціологічне опитування для вивчення ставлення до культурного туризму як інструменту збереження спадщини.

Об'єкт дослідження: культурна спадщина як соціокультурне та туристичне явище в умовах сучасних викликів.

Предмет дослідження: механізми збереження, популяризації та інтеграції культурної спадщини в туристичну діяльність в Україні та світі в умовах війни, глобалізації й трансформації соціальних практик.

Методи дослідження: контент-аналіз нормативних актів, стратегій і довідників; порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду; кейс-стаді українських прикладів відновлення спадщини; SWOT-аналіз для розробки стартапу; соціологічне опитування експертів і громадськості; використання геоаналітичних інструментів (карти, маршрути, цифрові реєстри).

Джерельна база дослідження: закони України та підзаконні акти; міжнародні конвенції (ЮНЕСКО, Рада Європи); офіційні стратегії розвитку

туризму і культури; публікації ДАРТ, Мінкульту, ЮНЕСКО; наукові праці з культурології, урбаністики, туризмознавства; результати власного опитування.

Наукова новизна дослідження. Робота вперше поєднує аналіз культурної спадщини з кризовим контекстом повномасштабної війни та досліджує туристичну галузь як інструмент збереження та комунікації пам'яті. Представлено міжсекторальний підхід до збереження спадщини із залученням держави, громади та цифрових інструментів. Запропоновано авторський стартап-проект як практичну модель популяризації маловідомих об'єктів спадщини в регіонах України.

Практичне значення дослідження. Результати можуть бути використані для створення локальних туристичних продуктів, стратегій регіонального розвитку та цифрових культурних маршрутів. Стартап-модель «Карта прихованих об'єктів» має потенціал для впровадження в системі культурного туризму, особливо в громадах, що постраждали від війни. Соціологічні дані можуть слугувати підґрунтям для кампаній з формування цінності спадщини серед населення.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У **першому розділі** викладено теоретичну рамку дослідження. Окреслено наукові підходи до розуміння культурної спадщини як ресурсу, проаналізовано ключові поняття, а також розглянуто чинні нормативно-правові механізми охорони спадщини у сфері туризму.

Другий розділ присвячено аналізу реального стану сфери збереження і популяризації спадщини, зокрема в умовах повномасштабної війни. У ньому розглянуто історичні і політичні передумови, досвід світових організацій (ЮНЕСКО, ICOMOS, Council of Europe), а також проаналізовано українські кейси міжсекторальної співпраці, проекти, де держава, громади і волонтери об'єднуються.

Третій розділ має прикладний характер. У ньому проаналізовано потенціал інтеграції міжнародного досвіду та запропоновано власне рішення – це стартап-ініціативу «Карта прихованих об'єктів» як інструмент цифрової популяризації локальної спадщини. Також викладено результати авторського соціологічного опитування, що дозволяє з'ясувати, як громадськість сприймає культурну спадщину, її туристичний потенціал і готовність брати участь у збереженні.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження та ступінь наукової вивченості

Поняття культурної спадщини є багат шаровим і багат вимірним. У науковій літературі його трактують як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, що передаються від покоління до покоління і формують культурну ідентичність націй. Збереження культурної спадщини розглядається не тільки як історичний обов'язок, а й як вагомий ресурс для соціального, економічного і туристичного розвитку.

Проблематиці охорони культурної спадщини в аспекті правового регулювання присвячено низку наукових праць, зокрема: Мазур Т. В. [22] Охорона культурної спадщини в Україні: історико- і теоретико-правове дослідження (2021) – в аспекті охорони та правового регулювання; Безносок О. І. [2] Нематеріальна культурна спадщина як ресурс розвитку локального туризму в Україні на прикладі ремесел (2024) – у туристичному аспекті; Молочко В. О. [25] Проблеми та методи реставрації зруйнованих під час війни об'єктів культурної спадщини (2024) – в контексті архітектури та містобудування; Позняк А. В. [31] Скансен як тип культурно-дозвіллевих об'єктів України (2024) – у культурологічному руслі; Осівський В. В. [29] Культурний туризм як чинник соціокультурного розвитку регіону: на прикладі Кіровоградської області (2024) – у сфері культурного туризму; Казмірук О. Ю. [17] Популяризація об'єктів культурної спадщини засобами музейних практик (2020) – у напрямі музейної діяльності; Лисюк А. О. [21] Вплив культурної спадщини на формування

туристичної привабливості туристичної дестинації (2023) – у дослідженні туристичної привабливості дестинацій.

У своїй праці Мазур Т. В. розглянула основні підходи до правового забезпечення охорони культурної спадщини в Україні та за кордоном. Авторка проаналізувала міжнародні акти ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи та показала, що їх положення були імplementовані в українське законодавство через закони «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини» та інші. Також звернено увагу на необхідність удосконалення національних норм відповідно до міжнародних стандартів для ефективнішого захисту спадщини як ресурсу розвитку туризму. Окремо Мазур Т. В. виділила досвід Франції, Італії та Польщі, де підтримка охорони спадщини поєднується із заходами популяризації через туризм: створенням культурних парків, залученням меценатів і активістів, розробкою спеціальних програм підтримки пам'яток. Такий підхід розглядається як орієнтир для України в умовах сучасних викликів [22, с.4-5].

У своїй дисертації Безносок О. І. дослідила нематеріальну культурну спадщину як важливий ресурс розвитку локального туризму в Україні. Авторка розглянула туризм як дієвий інструмент збереження та популяризації живої культури на прикладі традиційних ремесел. Підкреслено значення матеріальної і нематеріальної спадщини для збереження національної ідентичності та забезпечення культурної безпеки. Авторка систематизувала основні форми прояву нематеріальної культурної спадщини відповідно до Національного переліку: усні традиції та форми вираження (зокрема мова як носій культури), виконавські мистецтва, звичаї, обряди і святкування, знання та практики, що стосуються Всесвіту й природи, традиційні ремесла, народні промисли, народна медицина, гастрономічна спадщина, сакральне мистецтво, виготовлення музичних інструментів. Окремо акцентовано на практиках з охорони нематеріальної культурної спадщини як ключових механізмах її збереження та розвитку в туристичній сфері [2, с.54].

Безносюк О. І. дослідила специфіку нематеріальної культурної спадщини (НКС) як ресурсу розвитку локального туризму в Україні. Авторка визначила, що гастрономічний і кулінарний туризм часто представлений сучасними проектами без глибоких традицій (наприклад, нові виноробні Закарпаття), тоді як справжня гастроспадщина як елемент НКС має сакральне і обрядове значення. У гастротуризмі важливі продукт і технологія, тоді як у гастроспадщині традиція і культурний контекст. У більшості видів культурного туризму (музичний, танцювальний, фестивальний туризм) нематеріальна культура не є центральним елементом, а ознайомлення з нею відбувається опосередковано. Туристи, спостерігаючи за народними практиками, водночас стають учасниками процесу неформальної освіти, що формує розуміння сталого способу життя. Авторка також акцентувала на важливості збереження автентичності елементів НКС, навівши приклад «Петриківського розпису», автентичність якого можлива лише в середовищі його походження [2, с.56-59].

Окремо було проаналізовано термінологічні особливості: науковці часто використовують поняття творчого або креативного туризму, проте, на думку Безносюк О. І., більш точним є термін «туризм нематеріальної культурної спадщини», що підкреслює зв'язок із живими традиціями. Водночас етнічний, етнографічно-краєзнавчий і сільський туризм мають спільні риси з туризмом НКС, орієнтуючись на глибоке занурення в локальні культури, традиції та побут. Туризм НКС розглядається як сучасна форма сталого культурного туризму, метою якої є не лише ознайомлення, а й активне збереження нематеріальної спадщини через залучення туристів до життя місцевих спільнот [2, с.60].

У своїй дисертації Молочко В. О. [16] розглянув загальні питання збереження пам'яток архітектури та містобудування в Україні, зокрема проаналізував чинну законодавчу базу у сфері охорони й реставрації спадщини та виявив її недоліки. Особливу увагу автор приділив долі культурної спадщини в умовах війни, коли основними чинниками руйнування стали бойові дії та

застосування різних типів зброї. У контексті туризму це має особливе значення, оскільки втрата або пошкодження об'єктів спадщини безпосередньо впливає на туристичну привабливість регіонів і національну культурну ідентичність.

Молочко В. О. також визначив напрями співпраці між Міністерством культури та інформаційної політики України й Українським міжнародним інститутом відновлення, спрямованої на обстеження пошкоджених пам'яток спадщини, створення електронного архіву об'єктів, застосування методів 3D-сканування та віртуальної відбудови. Актуальність цієї діяльності підтверджується постійним зростанням кількості втрат: станом на 2024 рік в Україні зафіксовано пошкодження або руйнування 1085 об'єктів культурної спадщини, з яких 121 мають статус пам'яток національного значення, 884 місцевого значення, а також 80: нововиявлені об'єкти. Найбільші втрати зафіксовані в Харківській (307 об'єктів), Херсонській (150), Донецькій (125) та Одеській (116) областях. Ці дані не враховують об'єкти на тимчасово окупованих територіях [21, с.3].

У своїй дисертації Позняк А. В. дослідив скансен або музей просто неба як складний соціокультурний комплекс, що зберігає, транслює та популяризує результати творчої діяльності народу, етнографічну та культурно-історичну спадщину окремих регіонів. Автор підкреслив, що скансени виконують не лише просвітницьку та інкультураційну місії, а й функції культурно-дозвіллевої діяльності, виступаючи потужним туристично-рекреаційним ресурсом та осередком збереження нематеріальної культурної спадщини через інноваційні форми роботи з відвідувачами [31, с.3].

Осівський В. В. у своєму дослідженні акцентував на значному зростанні ролі культурного туризму як ефективного засобу забезпечення доступу до культурної спадщини, а також як важливого ресурсу соціокультурного розвитку регіонів[29]. Автор зазначив, що російсько-українська війна спричинила глибокі філософські та соціологічні рефлексії щодо статусу культурних практик у

туризмі, започаткувавши феноменологію повоєнного туризму в Україні. Туризм нині дедалі більше орієнтується не на рекреаційні функції, а на гносеологічну активність і глибше знайомство з культурою країни, яка бореться за свободу. Крім того, наголошено, що розвиток туризму залежить не стільки від рівня інфраструктури, скільки від здатності регіонів формувати й накопичувати туристичні наративи, як корпус сюжетів, який структурує туристичний простір і створює унікальний соціокультурний код місцевості.

Таким чином, огляд останніх наукових дисертаційних досліджень свідчить про високу актуальність проблематики збереження та популяризації культурної спадщини через туризм у сучасних реаліях війни. Формування нових підходів до розвитку туризму на основі культурної спадщини набуває особливої ваги як чинник зміцнення національної ідентичності, відновлення постраждалих територій і інтеграції у світовий культурний простір.

У своїй статті Левицька Н. М. акцентує увагу на тому, що в Україні реалізуються проекти культурного туризму та створення місць історичної і культурної пам'яті, які активно підтримуються державою і розглядаються як засіб утвердження національної ідентичності. До таких ініціатив належать Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький Арсенал», Національний заповідник «Хортиця» та державна національно-культурна програма «Золота підкова Черкащини» [20, с.3].

Левицька Н. М. підкреслює, що існуюча мережа приватних скансенів в Україні наразі не забезпечує повноцінного представлення тисячолітньої історії держави. У цьому контексті вона вважає актуальним завданням розвиток проєктів історичної реконструкції, таких як створення Трипільського протоміста-скансену і Скіфського скансену, із залученням активних видів туризму та анімаційних фестивалів [20, с.5]. Авторка також виокремила основні форми культурно-дозвілєвої діяльності, що практикуються українськими скансенами:

фестивалі, етношоу, квести, культурно-освітні та мистецькі проекти, майстер-класи, історичні реконструкції, фольклорно-етнографічні свята, перформанси та театралізації [20, с.6]. Підсумовуючи, Левицька Н. М. зазначає, що культурно-дозвіллева діяльність музеїв просто неба повинна стати пріоритетним напрямом наукових досліджень і практичної реалізації, оскільки вона сприяє міжособистісній комунікації, розвитку туристичної індустрії, популяризації української культури й формуванню духовних цінностей суспільства [20, с.7].

У своєму дослідженні Маховка В. М. аналізує роль туризму в популяризації культурної спадщини України, наголошуючи, що туризм є важливим чинником збереження, відтворення та підтримки культурних об'єктів і традицій [24, с. 548-549]. Автор визначає, що завдяки розвитку туризму відбувається привернення уваги до об'єктів спадщини, забезпечується фінансова підтримка, стимулюється місцева економіка, покращується інфраструктура, посилюється просвітницька діяльність та міжкультурне взаєморозуміння, що в комплексі сприяє збереженню і відновленню культурних традицій.

Крім того, Маховка В. М. систематизував напрями використання культурної спадщини у туристичних програмах: екскурсії та тури до історичних місць і музеїв, тематичні екскурсії за архітектурними стилями або історичними періодами, мистецькі заходи і фестивалі, організація майстер-класів з традиційних ремесел, розробка тематичних туристичних маршрутів, створення культурного іммерсивного досвіду (віртуальні тури, технології зміненої реальності) та впровадження культурно-освітніх програм для студентів і школярів [24, с. 550]. Такі підходи дозволяють не лише зберігати і популяризувати спадщину, а й активно залучати до неї широку аудиторію.

У «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. (оновленої під час війни)» розвиток туристично-рекреаційного комплексу передбачений лише для окремих регіонів: Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Херсонської областей, Автономної Республіки Крим та

міста Севастополя. Водночас культурний туризм у документі не розглядається як окремий вагомий чинник регіонального розвитку та формування загальнодержавних цінностей. Натомість акцент зроблено лише на розвитку історичного краєзнавства, яке орієнтоване на відродження духовності, історичної пам'яті, формування у громадян, особливо молоді, любові до рідного краю, національного патріотизму, поваги до людини і відповідальності за збереження історико-культурної спадщини [7].

Таким чином, аналіз сучасного стану наукової розробки теми показав, що питання збереження та популяризації культурної спадщини через туризм поступово набуває міждисциплінарного характеру, охоплюючи правові, культурологічні, соціальні й економічні аспекти. У наукових дослідженнях акцентується на важливості збереження як матеріальної, так і нематеріальної спадщини, розвитку локальних туристичних практик, залученні новітніх технологій, організації культурно-дозвілєвої діяльності та підтримці національної ідентичності. Проте, незважаючи на позитивні зрушення, питання інтеграції культурного туризму у стратегії регіонального розвитку України залишається недостатньо опрацьованим і потребує посиленої уваги в умовах сучасних викликів, зокрема війни та глобалізаційних процесів.

1.2. Організаційно-правові механізми захисту і просування культурної спадщини у сфері туризму

Організаційно-правовий механізм охорони та промоції культурної спадщини в туризмі формується на перетині двох сфер: культурної політики та туристичної діяльності. Його основу становлять нормативно-правові акти, які визначають: об'єкти спадщини, механізми їх захисту, форми використання у туристичній сфері, компетенції органів влади та порядок взаємодії між ними.

Одним з ключових документів є Закон України «Про туризм» [16], який прямо визначає збереження культурної спадщини як одне з пріоритетних завдань державної туристичної політики. Згідно зі статтею 6, серед основних цілей державного регулювання у галузі туризму визначено охорону культурної спадщини та довкілля. Стаття 3 уточнює, що напрями освоєння туристичних ресурсів, зокрема об'єктів культурної спадщини, мають визначатися з урахуванням гранично припустимих навантажень та вимог збереження цілісності об'єктів. Крім того, стаття 13 покладає на організаторів туризму обов'язок дотримуватись вимог щодо охорони культурних пам'яток, а стаття 25 зобов'язує туристів дбайливо ставитися до об'єктів культурної спадщини під час подорожей.

Комплексне регулювання у сфері збереження та використання культурних ресурсів забезпечує Закон України «Про охорону культурної спадщини» [15]. Він визначає поняття, категорії пам'яток (національного і місцевого значення), а також порядок їх обліку, зонування, розробки охоронних договорів і проектною документації. Цей закон прямо передбачає можливість туристичного використання об'єктів спадщини за умови дотримання охоронних вимог. Важливими є положення щодо режимів використання зон охорони, історичних ареалів, а також повноваження органів місцевого самоврядування в організації доступу до пам'яток через туристичну інфраструктуру.

Закон України «Про культуру» [13] регламентує суспільні відносини, пов'язані із збереженням культурної спадщини та забезпеченням доступу до неї. У статті 1 зафіксовано, що збереження національно-культурної спадщини є складовою державної політики. Стаття 16 окреслює завдання органів влади у сфері збереження як матеріальної, так і нематеріальної спадщини, включно з функціонуванням заповідників, музеїв, реставраційних центрів, у т.ч. як елементів туристичної інфраструктури. Особливу увагу приділено обов'язку

формування електронних реєстрів та забезпечення відкритого доступу до інформації про пам'ятки, що є важливою умовою розвитку культурного туризму.

Аспект геопросторової ідентифікації об'єктів культурної спадщини, яка має вирішальне значення для туристичного картографування та планування маршрутів, регулюється Законом України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [14]. У ньому визначено, що об'єкти всесвітньої спадщини, їхні буферні зони, історико-культурні заповідники, охоронювані археологічні території та музеї підлягають включенню до єдиної геопросторової бази даних. Це створює передумови для цифровізації туристичних маршрутів і поєднання охоронних обмежень з плануванням туристичної інфраструктури.

На рівні підзаконних актів варто виокремити Порядок обліку пам'яток культурної спадщини, затверджений наказом Мінкультури України № 158 від 16.03.2013 [33]. Він деталізує процедуру включення об'єктів до Державного реєстру пам'яток, що є обов'язковою умовою їх законного використання в туристичних маршрутах. Також важливим є Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 № 339, якою затверджено Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення [36]. Вона визначає об'єкти, що підлягають особливій охороні та можуть бути включені до державних туристичних програм.

Інституційну рамку розвитку туризму, орієнтованого на культурну спадщину, формує Розпорядження КМУ від 16.03.2017 № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [37]. У стратегічному документі чітко вказано пріоритет розвитку культурно-пізнавального туризму через популяризацію нематеріальної спадщини, інтеграцію місцевої ідентичності в туристичні продукти, підтримку креативних індустрій.

З міжнародного правового контексту особливої уваги заслуговує Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства [39]. Цей документ, ратифікований Україною, формує нову парадигму взаємодії

суспільства зі спадщиною, де охорона розглядається як основа сталого розвитку та міжкультурного діалогу, а туризм виступає інструментом просування культурного різноманіття.

Додатково, Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України [28] – це офіційний документ, який містить зареєстровані елементи, рекомендовані до популяризації та включення у туристичні маршрути (наприклад, петриківський розпис, бойківські колядки тощо). Його веде Міністерство культури та інформаційної політики, що координує проекти з промоції на регіональному рівні.

Також важливим організаційним інструментом є Наказ щодо затвердження науково-проектної документації по охоронних зонах, історичних ареалах і межах використання пам'яток [35]. Цей документ регламентує, в яких умовах можливе туристичне використання об'єктів без шкоди для їх автентичності та збереження.

Оскільки робота значною мірою спирається на документи ЮНЕСКО, а також на актуальні положення співпраці України з цією міжнародною організацією, доцільно виокремити аналітичний блок, присвячений оцінці офіційної позиції щодо масштабів, специфіки та структурної характеристики культурної спадщини в Україні. У цьому контексті важливе значення має наукова робота науковця Коротун І., яка, з опорою на дані державного обліку, окреслила кількісно-якісні характеристики об'єктів культурної спадщини України.

Так, за даними Коротун І., загальна кількість об'єктів культурної спадщини, що перебувають на державному обліку, становить 143 424 одиниці. Серед них 16 874 об'єкти належать до категорії архітектури та містобудування, з яких 3 541 об'єкт має статус національного значення. Це свідчить про наявність в Україні значного пласта нерухомої культурної спадщини, потенційно придатного для залучення в туристичну сферу з дотриманням режимів охорони й адаптації під культурно-пізнавальні маршрути [18, с.1].

Саме архітектурно-містобудівна спадщина найчастіше використовується в екскурсійних, оглядових і тематичних турах, що вимагає розробки спеціальних стандартів збереження під час комерційної експлуатації.

Окрему групу становлять понад 64 тисячі об'єктів археології, які, за визначенням чинного законодавства, потребують підвищених заходів охорони через вразливість і неможливість повної відтворюваності. У зв'язку з цим туристичне використання археологічних пам'яток має супроводжуватися експертною оцінкою допустимого рівня втручання, розробкою маршрутів із обмеженим доступом, створенням реплік, віртуальних турів і музеєфікації на місці. Законодавство України покладає особливу відповідальність за порушення з боку туроператорів, які планують роботу з такими об'єктами без дозволу Мінкульту.

Важливо також зазначити, що понад 54 тисячі об'єктів мають історичне значення. До цієї категорії належать місця подій, персоналії, архівні структури, меморіальні зони, що часто є ядром локального брендування у туризмі. Їх інтеграція в туристичну діяльність дозволяє створювати багатопланові історико-культурні маршрути з освітнім і просвітницьким компонентом, особливо в умовах децентралізації й підтримки локальних ініціатив громад.

Крім того, за даними Коротун І., 272 об'єкти класифіковано як пам'ятки садово-паркового мистецтва, що відкриває можливості для розвитку екологічного та ландшафтного туризму [18, с.1]. Це, зокрема, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва національного значення, ботанічні сади, території історичних резиденцій. Туристичне використання таких об'єктів вимагає тісної координації між Міністерством культури, екології та інфраструктури для забезпечення доступу, інтерпретації та збереження біорізноманіття.

Загалом, Коротун І. підкреслює, що в Україні близько 9 400 міст і сіл мають на своїй території об'єкти культурної спадщини, що становить значний просторовий ресурс для розвитку регіонального туризму. Це означає, що

культурна спадщина розосереджена по всій території держави, що дає можливість включення менш відомих населених пунктів до туристичних маршрутів, формування локальних культурно-туристичних кластерів і розвиток інфраструктури на периферії.

З них 400 населених пунктів офіційно включені до Списку історичних населених місць України, що закріплюється відповідною постановою Кабінету Міністрів. Такий статус вимагає створення історико-архітектурних опорних планів, зон охорони культурної спадщини, а також встановлення режимів використання територій. Це безпосередньо впливає на туристичну активність, оскільки надає населеному пункту спеціальний статус об'єкта туристичного інтересу й культурної привабливості. Разом з тим, такі міста та села часто стають осередками фестивалів, традиційних свят, тематичних ярмарків, що формують культурно-подієвий туризм.

Особливе місце в організаційно-правовій системі розвитку культурного туризму посідає Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ), яке виступає головним виконавчим органом у формуванні та реалізації державної політики у сфері туризму. На відміну від вузькоадміністративного підходу минулих років, сучасна проектна діяльність ДАРТ орієнтована на системну інтеграцію культурної спадщини у стратегічні пріоритети туристичного розвитку, з урахуванням соціальної, інвестиційної та просвітницької складових.

Серед провідних ініціатив варто виокремити проекти, спрямовані не лише на популяризацію, а й на збереження та ревіталізацію об'єктів культурної спадщини через туристичне використання. Так, кампанія #МандруйУкраїною має на меті активізацію внутрішнього туризму шляхом відкриття нових маршрутів і локацій. Її інформаційна складова поєднує культурну ідентичність регіонів із туристичною пропозицією. За 2024 рік у межах цієї ініціативи на україномовних платформах Facebook та Instagram було опубліковано 766 дописів

із сумарним охопленням понад 31 млн 316 тис. переглядів, залучено 40,5 тис. нових підписників [8].

Проект «Туристичні магніти» структуровано навколо найпоказовіших DESTИНАЦІЙ України, які відображають архітектурну, релігійну, ландшафтну й матеріальну спадщину. У 2024 році до переліку таких об'єктів увійшло 204 локації з усіх 25 регіонів, включно з тимчасово окупованим Кримом. Їх формалізація у відкритому реєстрі на сайті ДАРТ підвищує впізнаваність і формує інформаційну основу для туристичних операторів, гідів та місцевої влади [8].

У міжнародному вимірі важливу роль відіграє бренд UkraineNOW, що орієнтований на іноземну аудиторію. Упродовж 2024 року на англomовних ресурсах цієї кампанії сумарне охоплення перевищило 34 млн переглядів, а кількість нових підписників – понад 21 тис. осіб. Цей інструмент працює на формування віддаленого туристичного попиту після завершення активної фази бойових дій, а також покращує інвестиційну привабливість України в культурному секторі [8].

Інноваційним прикладом нового тематичного підходу є ініціатива «Маршрути пам'яті», яка демонструє переосмислення культурного туризму через меморіальні наративи. Цей проект акцентує увагу на місцях героїзму, трагедії та спротиву, включаючи об'єкти, що зазнали руйнувань унаслідок повномасштабної агресії. Його концепція поєднує історичну автентичність із сучасними формами подання (інфотаблички, цифрові карти, тематичні екскурсії).

З метою покращення адміністративної організації туристичної сфери, 28 червня 2024 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 754 «Деякі питання ведення Єдиного туристичного реєстру» [8]. Документ усуває багаторічну проблему фрагментарності обліку суб'єктів туристичної діяльності. Реєстр забезпечить систематизацію інформації про туроператорів, гідів, маршрути, дозволи, а також формує базу даних для прозорого та

контрольованого використання об'єктів спадщини в туризмі. Це важливо в контексті дотримання охоронних режимів, попередження руйнування об'єктів та підвищення довіри до державного контролю.

На рівні інфраструктури важливу зміну внесено Постановою КМУ від 9 лютого 2024 р. № 142, яка запроваджує єдині стандарти туристичних показників. Так, до Правил дорожнього руху додано положення про використання інформаційно-вказівних знаків з коричневим тлом (відповідно до ДСТУ 9114:2021), що сигналізують про об'єкти культурної спадщини, маршрути та туристичні точки інтересу[8]. Це не лише забезпечує орієнтування туристів, а й символічно маркує культурні території як частину національного надбання.

Крім того, ДАРТ активно взаємодіє з міжнародними інституціями. Зокрема, у 2024 році агентство взяло участь у засіданні Робочої групи Організації Чорноморського економічного співробітництва з туризму (ОЧЕС). В офіційній доповіді українська делегація поінформувала про катастрофічні наслідки збройної агресії для туристичної сфери України, включаючи руйнування об'єктів культурної спадщини, що перебувають під охороною ЮНЕСКО. Така участь забезпечує збереження позиції України у міжнародному культурно-туристичному дискурсі та формує коаліцію підтримки для відбудови й захисту спадщини.

Не менш важливим напрямом є розвиток публічно-приватного партнерства, що втілюється, зокрема, через меморандум між ДАРТ та курортним комплексом «Буковель». Цей документ передбачає реалізацію спільних проєктів із захисту природних і культурних пам'яток, інвестиції у туристичну інфраструктуру та розвиток екотуризму. Такі ініціативи вказують на зростання відповідальності бізнесу за збереження спадщини та формування нових форматів культурного туризму від традиційних маршрутів до тематичних культурно-екологічних кластерів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що організаційний механізм захисту і просування культурної спадщини в туризмі в Україні перебуває у фазі трансформації від декларативних підходів до системної, багатоакторної моделі. При цьому ДАРТ виступає центральною платформою координації між державою, громадами, бізнесом і міжнародними партнерами, з опорою на нормативно-правові інструменти, цифрову трансформацію, стратегічну комунікацію та культурну дипломатію.

У 2024 році важливим доповненням до інституційних ініціатив у сфері охорони спадщини став довідник, створений за ініціативи ДАРТ та експертної спільноти, який має на меті підвищення обізнаності серед населення та професійної аудиторії щодо значення культурної спадщини як ресурсу розвитку та основи ідентичності [10].

Цей довідник виконує комунікаційно-методичну функцію, поєднуючи інформаційно-аналітичний блок із практичними інструкціями, що стосуються використання об'єктів культурної спадщини в туристичній діяльності. У першій частині подано загальні відомості про історико-культурне надбання України, включно з типологією об'єктів (архітектура, археологія, пам'ятки природи, сакральна спадщина тощо), характеристиками їх охоронного статусу та географічним розподілом.

Особливої уваги надано аналізу проблем і викликів, що супроводжують збереження культурної спадщини у воєнний час. Серед ключових загроз зазначено: фізичне знищення пам'яток, незаконні археологічні розкопки, недотримання охоронних режимів у процесі туристичної діяльності, а також комерціалізація без належного етичного регламенту. Ці питання розглядаються крізь призму актуального законодавства й практики охоронних договорів.

Водночас довідник містить практичні рекомендації щодо експлуатації об'єктів культурної спадщини в туризмі, зокрема:

- дотримання гранично допустимих навантажень на території пам'яток;
- вимоги до інфраструктурного облаштування (напр., вивіски, QR-навігація, туалети, паркування);
- обмеження щодо проведення масових заходів поблизу об'єктів національного значення;
- правила взаємодії з громадами, які є носіями нематеріальної культурної спадщини;
- стандарти гідів і екскурсоводів щодо точності й етичного подання інформації.

Окремий розділ присвячено рекомендаціям із збереження історичного середовища, що включає як природні ландшафти, так і міське середовище історичних ареалів. Наголошено на важливості збереження автентичних фасадів, традиційного оздоблення, охоронних меж. Також містяться вказівки щодо адаптації середовища до потреб туризму без втрати історичного характеру через створення пішохідних зон, зон вільного доступу, інформаційних стендів.

Таким чином, цей довідник виконує роль перехідного інструмента між політичними деклараціями та практичним упровадженням охоронних механізмів у туризм, роблячи нормативну базу зрозумілою, доступною та орієнтованою на потреби фахівців, органів місцевого самоврядування, бізнесу й звичайних громадян.

Наявність такого документа свідчить про поступовий перехід України до європейської моделі управління культурною спадщиною, де головна увага зосереджена на включенні спадщини у сталий розвиток територій, культурну політику й туристичну стратегію з опорою на участь громад.

Підсумовуючи, всі організаційно-правові механізми захисту і прсоування культурної спадщини у сфері туризму, можна проілюструвати в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. Організаційно-правові механізми захисту і просування культурної спадщини у сфері туризму

Механізм	Назва	Функція
Нормативно-правова база	Закон України «Про туризм»	Правове регулювання використання об'єктів спадщини в туризмі
	Закон України «Про охорону культурної спадщини»	Охоронні режими, статус пам'яток, відповідальність
	Закон України «Про культуру»	Право доступу до культурних цінностей і підтримка інфраструктури
	Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»	Просторове картування об'єктів спадщини для цифровізації маршрутів
Підзаконні акти	Постанова КМУ № 754 від 28.06.2024	Облік суб'єктів туризму, прозорість і контроль у сфері спадщини
	Постанова КМУ № 142 від 09.02.2024	Інформування туристів про об'єкти культурної спадщини на дорогах
	Порядок обліку пам'яток культурної спадщини	Упорядкування офіційного реєстру об'єктів спадщини
Міжнародно-правові акти	Конвенції ЮНЕСКО (1972, 2003), Фароська конвенція Ради Європи	Міжнародні стандарти охорони спадщини, інтеграція в туризм
	Угода про асоціацію Україна – ЄС (розділ про культуру)	Координація з ЄС щодо політик збереження й промоції спадщини
Інституції	Міністерство культури та інформаційної політики України	Формування політики охорони спадщини, реєстри, контроль
	Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ)	Розробка стратегій, турмаршрутів, цифрових інструментів
	Органи місцевого самоврядування	Реалізація на місцях, адаптація об'єктів, зонування
Інформаційно-освітні інструменти	Довідник з охорони та використання спадщини (2024)	Освітня підтримка з охорони спадщини у туризмі
	Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини	Ідентифікація об'єктів нематеріальної спадщини для промоції
Організаційні практики	Проекти #МандруйУкраїною, «Туристичні магніти», «Маршрути пам'яті» та ін.	Практична популяризація об'єктів спадщини через туризм
	Публічно-приватне партнерство (меморандуми, локальні ініціативи)	Інвестиції у збереження та розвиток туристичної інфраструктури
Цифрові рішення	Єдиний туристичний реєстр	Інтеграція даних про туризм і спадщину в єдину систему
Партнерські формати	Участь у міжнародних туристичних платформах (ОЧЕС, ЮНЕСКО тощо)	Збереження суб'єктності України у глобальному дискурсі спадщини та налагодження міжнародного діалогу

Власна розробка.

Таким чином, організаційно-правовий механізм захисту і просування культурної спадщини в Україні базується на комплексі чинних законів, постанов, міжнародних угод та локальних практик; нормативна база охоплює як регулювання охорони пам'яток, так і порядок їхнього використання в туристичній сфері; ключову роль відіграють закони України «Про туризм», «Про

охорону культурної спадщини», «Про культуру» та профільні постанови уряду; впровадження цифрових систем (Єдиний туристичний реєстр, геопросторові бази) створює передумови для прозорого й контрольованого використання об'єктів спадщини в туризмі; міжнародні акти ЮНЕСКО та конвенції Ради Європи інтегрують Україну в глобальні стандарти збереження й популяризації спадщини. Організаційні інструменти реалізуються через діяльність ДАРТ, Мінкульту, місцевого самоврядування та громадських партнерств; проекти «#МандруйУкраїною», «Туристичні магніти», «Маршрути пам'яті» сприяють формуванню нових культурно-туристичних кластерів; інформаційні кампанії та довідкові матеріали забезпечують практичну адаптацію законодавства; стандартизація інфраструктури (дорожні знаки, ІАОП, туристичне зонування) та співпраця з приватним сектором сприяють збереженню автентичності спадщини й одночасно стимулюють сталий розвиток туризму на національному та регіональному рівнях.

1.3. Методологічні підходи та інструменти дослідження збереження культурної спадщини для туризму

Дослідження збереження культурної спадщини для потреб туризму вимагає багаторівневого та міждисциплінарного методологічного підходу. Ця сфера перетинає межі культурології, туризмознавства, урбаністики, правознавства, географії, історії, а також соціальних наук. Тому для отримання комплексного результату важливо поєднувати різні наукові підходи, кожен з яких розкриває специфічний аспект проблематики.

До ключових методологічних орієнтирів відносять:

- Культурологічний підхід – розглядає спадщину як ціннісне і символічне надбання, що формує культурну ідентичність територій та виступає ресурсом для розбудови туристичних наративів;

- Історичний підхід – дозволяє реконструювати хронологію існування та трансформації об'єктів спадщини, що є основою для їхньої інтерпретації у туризмі;
- Інституційний підхід – акцентує увагу на ролі суб'єктів управління (держави, громад, міжнародних партнерів), а також правових механізмів у збереженні та адаптації спадщини;
- Туризмознавчий підхід – зосереджується на вивченні функціоналу об'єктів у системі туристичних потоків, маршрутів, дестинацій;
- Геоурбаністичний підхід – вивчає інтеграцію культурної спадщини в просторову структуру міст, з урахуванням історичних ареалів, зон охорони, трафіку;
- Географічний підхід – дозволяє аналізувати локалізацію, просторові зв'язки та взаємодію об'єктів спадщини з навколишнім середовищем.

Руденко Л. Г. та Поліщук К. А. підкреслюють, що останніми роками значення географії у вивченні культурної та природної спадщини суттєво зросло, адже розвиток цих об'єктів у часі та просторі прямо залежить від географічних умов їх функціонування. Автори наголошують на нестачі системності у вітчизняних дослідженнях, водночас підкреслюють потенціал наявних робіт для формування пропозицій щодо використання спадщини в туристичному контексті [42, с.52].

Крім того, застосовується принцип «трикутника спадщина–громада–туризм», що базується на партисипативному підході до розвитку: врахування інтересів місцевих жителів, сталий менеджмент об'єктів і економічна доцільність.

Для цього дослідження використано комплекс методів, що дозволяють системно та практично осмислити процес збереження і популяризації культурної спадщини як чинника туристичного розвитку. Методологічний інструментарій

поєднує як якісні, так і кількісні методи аналізу, орієнтовані на міждисциплінарний підхід.

Зокрема, застосовано: *контент-аналіз*, для опрацювання нормативно-правових документів, державних стратегій, наукових публікацій, довідників і матеріалів міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Ради Європи, ДАРТ). Цей метод дає змогу виокремити ключові поняття, механізми, зобов'язання та тенденції щодо збереження спадщини в контексті туризму; *порівняльний аналіз* використовується для зіставлення світових та українських практик збереження і промоції спадщини. Його мета: визначити універсальні та контекстуальні підходи до менеджменту культурних ресурсів, особливо в умовах криз і відновлення; *кейс-стаді* застосовується для глибокого вивчення конкретних прикладів відновлення об'єктів культурної спадщини в Україні, що стали туристичними магнітами (наприклад, Херсонес Таврійський, музейні простори в Івано-Франківську, фестивалі спадщини у громаді тощо). Метод дозволяє виявити сильні та слабкі сторони локальних ініціатив; *SWOT-аналіз* використовується у третьому розділі для розробки власного стартапу в сфері спадщини і туризму. Цей інструмент дає змогу оцінити внутрішні ресурси і зовнішні виклики, сформувану обґрунтовану модель дії; *соціологічне опитування* спрямоване на виявлення думок експертів, фахівців у сфері спадщини й туризму, а також представників громадськості. Опитування дозволяє зібрати емпіричні дані щодо актуальних проблем, рівня обізнаності та очікувань стейкхолдерів; *геоаналітичні інструменти* використовуються для просторового аналізу об'єктів спадщини: створення цифрових карт, маршрутів, реєстрів, що інтегруються з туристичними сервісами та навігаційними платформами.

Джерелами інформації для дослідження слугують: нормативно-правові акти України й міжнародні конвенції; державні й галузеві стратегії; звіти ДАРТ, ЮНЕСКО, культурних інституцій; офіційні довідники об'єктів спадщини; результати експертних опитувань та аналітичні бази даних.

Такий методологічний підхід дозволяє не лише відтворити актуальний стан сфери спадщини, а й сформулювати рекомендації для її ефективної інтеграції в туристичну політику в умовах викликів і відновлення.

Культурна спадщина розглядається як багаторівневе явище, що включає матеріальні та нематеріальні об'єкти, пов'язані з ідентичністю, пам'яттю та історичною тяглістю спільнот; у науковій традиції вона дедалі більше розглядається як стратегічний ресурс сталого туризму, регіонального розвитку та соціальної згуртованості; сучасні дослідження фокусуються на архітектурному, археологічному, музейному, нематеріальному і рекреаційному компонентах спадщини в поєднанні з туризмом; зростає значення креативного, гастрономічного та меморіального туризму як форм залучення до спадщини.

Організаційно-правова система охорони й використання культурної спадщини у сфері туризму в Україні базується на комплексі нормативно-правових актів: Законів України «Про туризм», «Про охорону культурної спадщини», «Про культуру», підзаконних актів і міжнародних конвенцій; ключовими інституціями виступають ДАРТ, Мінкульт, органи місцевого самоврядування; забезпечено правове поле для обліку, охорони, зонування, туристичного використання об'єктів, а також створення реєстрів і цифрових маршрутів; у 2024 році розроблено спеціальний довідник, який виконує функцію адаптації правових норм до практики туризму.

Методологічна база дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході; використано культурологічний, історичний, інституційний, географічний, туризмознавчий підходи; застосовано контент-аналіз нормативної бази та стратегій; порівняльний аналіз українського й зарубіжного досвіду; кейс-стаді локальних прикладів; SWOT-аналіз для стартапу; соціологічне опитування; геоаналітичні інструменти; джерельну базу складають закони, звіти ЮНЕСКО, публікації ДАРТ, дані опитувань і наукова література, що забезпечує достовірність і практичну релевантність висновків.

РОЗДІЛ II

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЕПОХУ ВИКЛИКІВ

2.1. Історичні передумови і сучасні політико-економічні фактори впливу на спадщину та туризм

Історичні передумови формування системи охорони культурної спадщини України беруть початок ще з радянського періоду, але юридично й інституційно ця сфера почала набувати завершених форм вже в часи незалежності. Першим кроком стало ухвалення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), що заклав правову основу для захисту природної та культурної спадщини як цілісного середовища. Наступні роки позначились інтенсивною інтернаціоналізацією культурної політики Україна приєдналася до Європейської культурної конвенції (1994), Конвенції ЮНЕСКО, а також створила Національний комітет ICOMOS (1994). Це дало старт комплексному розумінню спадщини не як тягаря минулого, а як ресурсу для сталого розвитку, включаючи сферу туризму [11, с.23]

У 1990-х–2000-х рр. політика у сфері спадщини почала фокусуватися на інтеграції із західноєвропейськими стандартами. Прийняття Закону «Про музеї та музейну справу» (1995) і Закону «Про охорону культурної спадщини» (2000) стало критично важливим для структуризації правового поля. У цей же період були започатковані перші цільові програми з реставрації та збереження об'єктів, зокрема Загальнодержавна програма (2004–2010), проте після 2010 року аналогічні документи не ухвалювалися. Це засвідчило зниження пріоритетності сфери спадщини в державній політиці. Разом із тим, у 2000-х Україна приєдналася до більшості ключових конвенцій Ради Європи та ЮНЕСКО щодо

нематеріальної та ландшафтної спадщини, що сприяло активізації міжнародного співробітництва.

У XXI столітті політико-економічні фактори значною мірою почали визначати умови охорони та використання спадщини у туризмі. З одного боку, зростає розуміння значущості культурного ресурсу як економічного активу свідченням цього є Конвенція ЮНЕСКО 2005 року про різноманіття форм культурного самовираження та її ратифікація Україною. З іншого боку, в умовах війни, бюджетних обмежень і внутрішньої політичної нестабільності сфера туризму та спадщини зазнає серйозних викликів. Водночас у зв'язку з повномасштабною війною 2022 року значна частина об'єктів знищується чи пошкоджується, що потребує термінових механізмів захисту, документування та нових підходів до залучення спадщини в економіку країни, включно з туризмом.

На сучасному етапі розвитку міжнародного туризму культурна та природна спадщина стає одним із ключових ресурсів формування туристичної пропозиції та ідентичності територій. Як зазначає Всесвітня туристична організація (UNWTO), близько 50% усіх міжнародних подорожей прямо або опосередковано пов'язані зі спадщиною як матеріальною, так і нематеріальною. Це охоплює не лише відвідування музеїв чи пам'яток архітектури, але й повсякденне споживання локального культурного простору: архітектурних ансамблів, гастрономії, традицій, мови, побуту [11, с.57].

Така спадщина найчастіше приваблює мандрівників навіть у випадках, коли подорож не має чітко вираженого культурного мотиву наприклад, у ділових поїздках, лікувально-оздоровчому туризмі, поїздках до родичів чи на конференції. У цих випадках саме культурне середовище (атмосфера «місця», історичний ландшафт, локальні практики) виконує роль фактора утримання туриста, формуючи в нього образ території, стимулюючи до повторного візиту та споживання місцевих товарів і послуг.

Закон України «Про туризм», хоча прямо не виділяє спадщину як окремий вид туризму, у статті 4 все ж згадує культурно-пізнавальний, сільський та екологічний туризм, що напряду корелює зі спадковими ресурсами. Водночас у міжнародній практиці туризм, пов'язаний із спадщиною, розглядається як самостійна категорія: це подорожі з метою відчуття автентичності місця, пізнання артефактів, традицій, простору, пов'язаного з конкретними історичними подіями або видатними особистостями.

Особливої популярності останніми роками набуває так звана індустріальна та посткатастрофічна спадщина, прикладом якої в Україні є Чорнобильська зона. Те, що раніше не розглядалося як туристичний ресурс (промислові підприємства, шахти, військові об'єкти), сьогодні успішно інтерпретується як елемент культурної пам'яті, здатний залучати нові аудиторії. Спадщина, за умови правильної презентації, стає ядром туристичного продукту, дозволяючи регіонам виділитись на конкурентному ринку, залучати інвестиції, розвивати локальну економіку.

Багато країн використовують спадщину як стратегічний ресурс сталого розвитку, впроваджуючи державні та муніципальні програми з її цифровізації, популяризації, адаптації для інклюзивного доступу, та інтегруючи її в брендинг територій. Україна в цьому контексті має значний, але ще не реалізований повною мірою потенціал як у сфері класифікації спадщини, так і в управлінні нею через сучасні інструменти (цифрові платформи, культурні маршрути, партнерства з креативними індустріями).

У контексті збереження та популяризації культурної й природної спадщини як ресурсу туристичної привабливості особливої уваги заслуговує структура туристичної дестинації. Її ефективне функціонування залежить від взаємодії цілого комплексу компонентів, які забезпечують не лише фізичну доступність і комфорт для мандрівників, а й формують стійке уявлення про цінність території, її автентичність, унікальність і привабливість. У цьому сенсі спадщина виступає

як ключовий елемент атракцій, що генерують інтерес і мотивують до візиту, а також інтегрується в інші складові – інфраструктуру, послуги, управлінські механізми.

Таблиця 2.1 ілюструє п'ять базових компонентів туристичної дестинації, кожен із яких відіграє специфічну роль у забезпеченні сталого розвитку території через туризм і спадщину.

Таблиця 2.1. Ключові компоненти туристичної дестинації[11, с.61]

Компонент	Роль
Атракції, що приваблюють відвідувачів (зокрема, так звані магніти) (природна, культурна спадщина або об'єкти, події, місця, традиції, мистецтво, фестивалі тощо)	Слугують причинами приїзду; затримують туристів чи одноденних відвідувачів у місцевості; створюють досвід
Інфраструктура, що формує умови для відвідування конкретного місця (інтерпретація, транспорт, орієнтація, місця паркування тощо)	Затримують туриста у місцевості; створюють комфорт та легкість орієнтування; створюють досвід
Послуги (проживання, харчування, транспорт, гіді, оренда спорядження тощо)	Забезпечують умови для перебування у місцевості; створюють досвід
Організатори туризму (туроператори, турагенти, організатори подій)	Створюють та просувають пакети туристичних продуктів; організовують перебування туристів; прогнозують та гарантують бажаний досвід
Організатори дестинації (центральні та місцеві органи влади, НТО, туристичні асоціації, кластери, центри туризму тощо)	Забезпечують причини приїзду; формують імідж та здійснюють менеджмент певної території як місця відпочинку; впливають на вибір туристами конкретної місцевості; створюють перспективу досвіду та ціннісні асоціації, сприяють забезпеченню всіх інших компонентів

Одним із ключових завдань сталого розвитку туризму є ідентифікація ресурсів, що мають потенціал для перетворення на привабливі туристичні атракції. У рамках цього підходу важливо не лише констатувати наявність спадщини – природної чи культурної, а й розуміти її класифікацію, типи та прикладні можливості для формування повноцінного туристичного продукту.

Рис. 2.1 демонструє широке типологічне охоплення ресурсів, які можуть стати осередками туризму від природних ландшафтів до сучасних індустріальних об'єктів, фестивалів і гастролокацій.

Природні	Заповідники, парки, заказники, ліси, печери, скелі, водоспади, озера, річки, мисливські угіддя, морські узбережжя
Історичні	Фортеці, будівлі, площі, музеї, меморіали, пам'ятники, літературні місця
Культурно-мистецькі та видовищні	Театри, філармонії, концертні зали, народні доми, будинки культури, музеї, галереї
Архітектурні	Палаци, замки, будинки, садиби, ансамблі, квартали, сільська забудова
Етнографічні	Водяні млини, гончарні, рибальські села, ремісничі майстерні, скансени, музеї побуту, традиційні поселення
Археологічні	Городища, кургани, залишки поселень, стоянки, укріплення, військові табори, археологічні музеї
Релігійні (сакральні)	Храми, собори, мечеті, костели, каплиці, джерела, паломницькі місця, хрести, ікони
Науково-технічні	Музеї, наукові центри, технопарки, інтерактивні простори
Виробничі / промислові	Фабрики, заводи, млини, гуральні, коло виноробів, екскурсійні об'єкти виробництва
Кулінарні	Традиційні страви, сири, вина, кулінарні фестивалі, пекарні, ринки, гастролокації
Транспортні	Залізниці, вузькоколійки, канали, порти, історичні транспортні засоби, музеї транспорту
Військові	Поля битв, аеродроми, фортеці, замки, бункери, військові музеї
Ландшафтні	Ландшафтні парки, оглядові майданчики, природні панорами
Тематичні парки / сади	Парки розваг, історичні парки, казкові локації, скульптурні парки
Фестивалі, свята	Ярмарки, фольклорні фестивалі, обрядові свята, реконструкції
Розважальні та сімейні	• Дитячі музеї, парки розваг, майданчики, квести, іграшкові виставки

Рис. 2.1. Основні типи природних і культурних ресурсів, що можуть перетворитися на туристичні атракції [11, с.64-65]

Таке поділення дозволяє системно підійти до інвентаризації потенціалу конкретної території, виділити найперспективніші напрямки роботи зі спадщиною (збереження, інтерпретація, брендинг) та налагодити міжгалузеву взаємодію (наприклад, культурна спадщина + гастротуризм, або природна

спадщина + активний туризм). Варто зазначити, що сучасний туристичний попит поступово зміщується в бік унікальних, локалізованих об'єктів, які поєднують емоційність досвіду, автентичність та пізнавальність. У цьому сенсі навіть умовно «непривабливі» об'єкти (наприклад, покинуті заводи чи військові споруди) за правильного менеджменту можуть стати новими магнітами туризму. Рисунок візуалізує систематизовану класифікацію об'єктів спадщини за 17 категоріями, кожна з яких доповнена типовими прикладами. Така структура дозволяє краще зрозуміти, які ресурси доступні для трансформації у туристичні продукти в різних регіонах України.

Інтерпретація спадщини – це ключовий етап перетворення ресурсів на повноцінні атракції, що формують туристичний досвід. У сучасних умовах саме здатність подати об'єкти спадщини зрозуміло, цікаво й емоційно визначає їхнє туристичне значення, а також тривалість і якість перебування туристів на локації. Інтерпретація не лише розкриває зміст об'єкта, а й формує ціннісну рамку сприйняття, емоційний контакт та особисту залученість мандрівника.

З огляду на це, таблиця 2.2 систематизує ключові засоби інтерпретації та презентації спадщини з урахуванням визначальних факторів їхнього вибору, вимог до реалізації, а також переваг і недоліків кожного інструменту.

Таблиця 2.2. Основні засоби (інструменти) інтерпретації та презентації спадщини [11, с.97]

Засіб інтерпретації	Визначальні фактори для вибору	Вимоги	Переваги	Недоліки
Екскурсія з гідом	Наявність/відсутність локальних гідів; попит на живу взаємодію	Підготовка гіда; комунікативні навички; організація груп	Живий контакт; адаптація до аудиторії; ефективна передача змісту	Персональний характер; залежність від людського фактора; потреба в групі
Розповідь історії від носіїв	Актуально для нематеріальної спадщини; включеність громади	Залучення носіїв культури; підготовка сценарію	Висока автентичність; створення емоційного зв'язку	Висока залежність від людського ресурсу; важко масштабується

Веб сторінка	Доступ до інтернету; актуальність інформації; самостійне відвідування	Актуальність контенту; технічна підтримка; мультимедійні матеріали	Самостійний доступ 24/7; зручність для туристів	Залежність від мережі; складнощі з адмініструванням
Навігаційні та інформаційні панелі	Вказівки, орієнтація на місцевості; безперешкодність доступу	Доступність мовами; якісний дизайн і матеріали	Довготривалість; ефективність для самостійного відвідування	Фізичний знос; потреба в заміні або оновленні
Аудіо-гіди	Наявність попиту на індивідуальні відвідини	Якісний звук, сценарій; прокат обладнання або QR-доступ	Дешевше за персонал; самостійне користування	Технічні несправності; потреба в підготовці аудіо та сервісі
Друковані матеріали	Важливість роздаткових матеріалів; доступність для всіх категорій відвідувачів	Якість поліграфії; точність змісту; розповсюдження	Можна взяти із собою; доступно офлайн	Витрати на друк; зношування
Статичні/інтерактивні виставки	Наявність експозиційного простору; багаторівнева інформація	Технічне обладнання; дизайн; обслуговування	Глибока візуалізація; тривале використання	Висока вартість; потреба у просторовому рішенні
Аудіо-візуальні презентації, мультимедіа	Необхідність візуального й аудіо-контенту; сучасний формат подачі	Обладнання; сценарій; спеціальні програмні засоби	Захоплюючий формат; можливість комбінування мультимедіа	Дороговартісність; технічна залежність
Віртуальна реальність, цифрові презентації	Актуально для важкодоступних об'єктів; новітні технології; привабливість для молоді	Платформи, програми, обладнання; інструкції для користувачів	Інноваційність; інклюзивність; інтерактивність	Висока вартість створення; потреба в обладнанні та підтримці
Спеціалізовані установи інтерпретації	Можливість постійного функціонування; наявність музейної або центричної інфраструктури	Приміщення, експозиції, персонал, постійна програма	Повноцінні експозиції; освітні програми; туризм і освіта	Найдорожчий варіант; потреба в адмініструванні та штаті

Такий підхід дозволяє визначити, які саме формати доцільно застосовувати в конкретному регіональному чи тематичному контексті. Важливо, що більшість ефективних інтерпретаційних рішень поєднують технологічні й людські ресурси, а також враховують аудиторну специфіку: вік, мотивацію, попередній досвід відвідувачів. Таким чином, продумана інтерпретація спадщини є не допоміжним, а стратегічним елементом розвитку туристичної дестинації, що прямо впливає на її конкурентоспроможність і здатність формувати сталі потоки відвідувачів.

На рис. 2.2 представлено динаміку кількості об'єктів культурної та природної спадщини України, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 2015–2023 роках

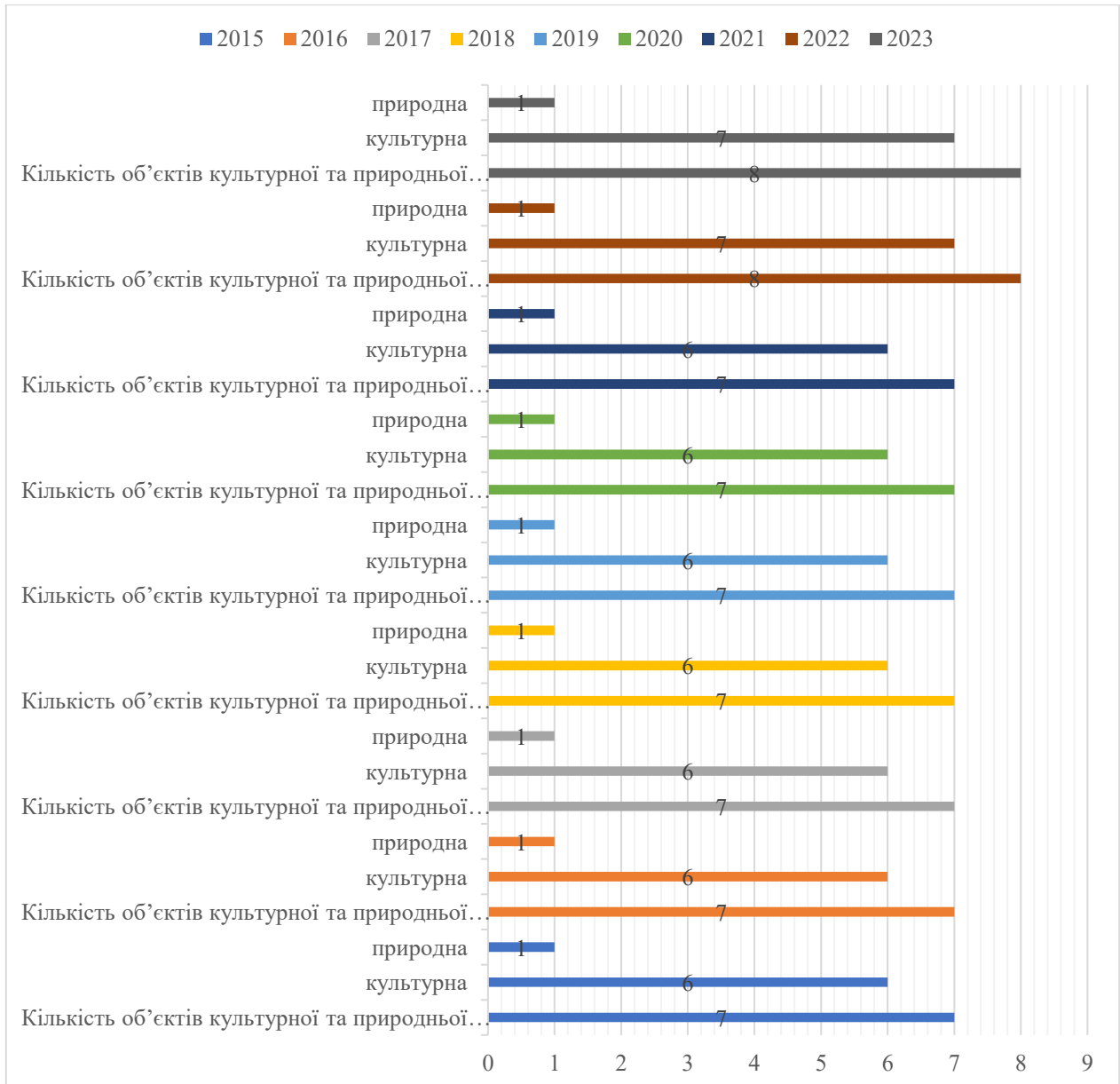

Рис. 2.2. Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за 2015-2023 рр. (дані Держстату)

Упродовж 2015–2023 років спостерігалася стабільна динаміка зростання кількості об'єктів, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що

безпосередньо впливає на посилення туристичної привабливості відповідних територій. За даними Держстату, загальна кількість визнаних об'єктів у світі щороку збільшується, що свідчить про зростання глобальної конкуренції за статус культурно значущих територій.

Для України цей список поки залишається обмеженим, однак саме він окреслює стратегічні орієнтири для інституційної політики у сфері охорони спадщини, адже об'єкти зі статусом ЮНЕСКО автоматично потрапляють у поле міжнародного інтересу, залучають інвестиції та туристів, стимулюють розвиток локальних сервісів і підвищують престиж країни.

Актуальним трендом останніх років є включення не лише історичних і архітектурних ансамблів, а й нематеріальної та природної спадщини, зокрема культурних ландшафтів, ритуальних практик, елементів живої культури. Це відкриває нові можливості для регіонів України, які мають унікальні, але недооцінені ресурси, зокрема в сфері сільського, етнографічного та екотуризму.

Згідно з Переліком об'єктів культурної спадщини національного значення, який веде Міністерство культури та інформаційної політики України, було здійснено аналіз територіального розподілу пам'яток національного значення [30]. Дослідження охоплює найбільш насичені регіони країни топ-15 областей та міст, де зосереджено найбільше таких об'єктів. Ці території відіграють ключову роль у формуванні туристичної привабливості, культурної ідентичності та потенціалу спадщинного туризму.

На рис. 2.3 представлено розподіл пам'яток національного значення за областями та містами України (топ-15), що наочно ілюструє лідерство історичних регіонів з глибоким культурним прошарком таких як Львівська, Київська, Івано-Франківська області та місто Київ. Цей просторовий зріз дозволяє визначити регіональні центри культурного тяжіння, навколо яких потенційно формуються стійкі туристичні маршрути спадщинного спрямування.

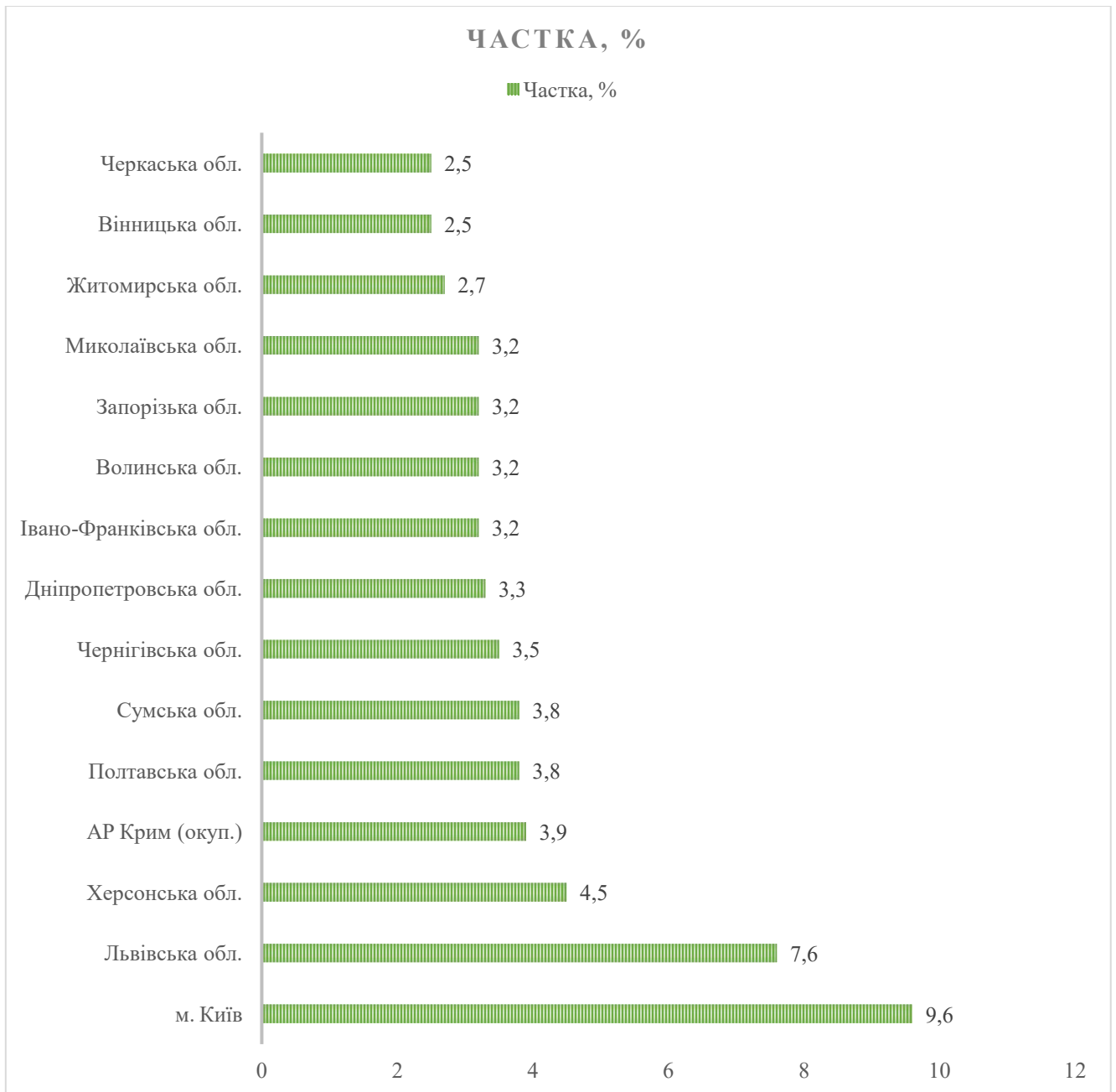

Рис. 2.3 Розподіл пам'яток національного значення за областями / містами-регіонами топ 15 [30]

З метою систематизації національного спадщинного фонду здійснено класифікацію пам'яток за їх функціональною та морфологічною природою. В основі лежить поділ на архітектурні, історичні, археологічні, містобудівні, ландшафтні, монументальні, садово-паркові, інженерні та інші об'єкти.

На рис. 2.4 зображено розподіл пам'яток культурної спадщини національного значення за видом.

Рис. 2.4. Розподіл за видом пам'ятки [30]

Аналіз свідчить про домінування архітектурних і археологічних пам'яток, що зумовлено історико-урбаністичним розвитком українських міст, а також високим рівнем археологічної насиченості території. Водночас не менш значущу роль у формуванні національного наративу відіграють історичні місця та об'єкти містобудування.

Окремо хронологічна класифікація пам'яток, яка дозволяє простежити культурну динаміку й виявити етапи найвищої інтенсивності культурного будівництва. В основі класифікації – поділ на основні історичні періоди: від давньоруського й середньовічного до модерної доби ХХ століття.

На рис. 2.5 представлено розподіл пам'яток національного значення за датуванням та історичними періодами.

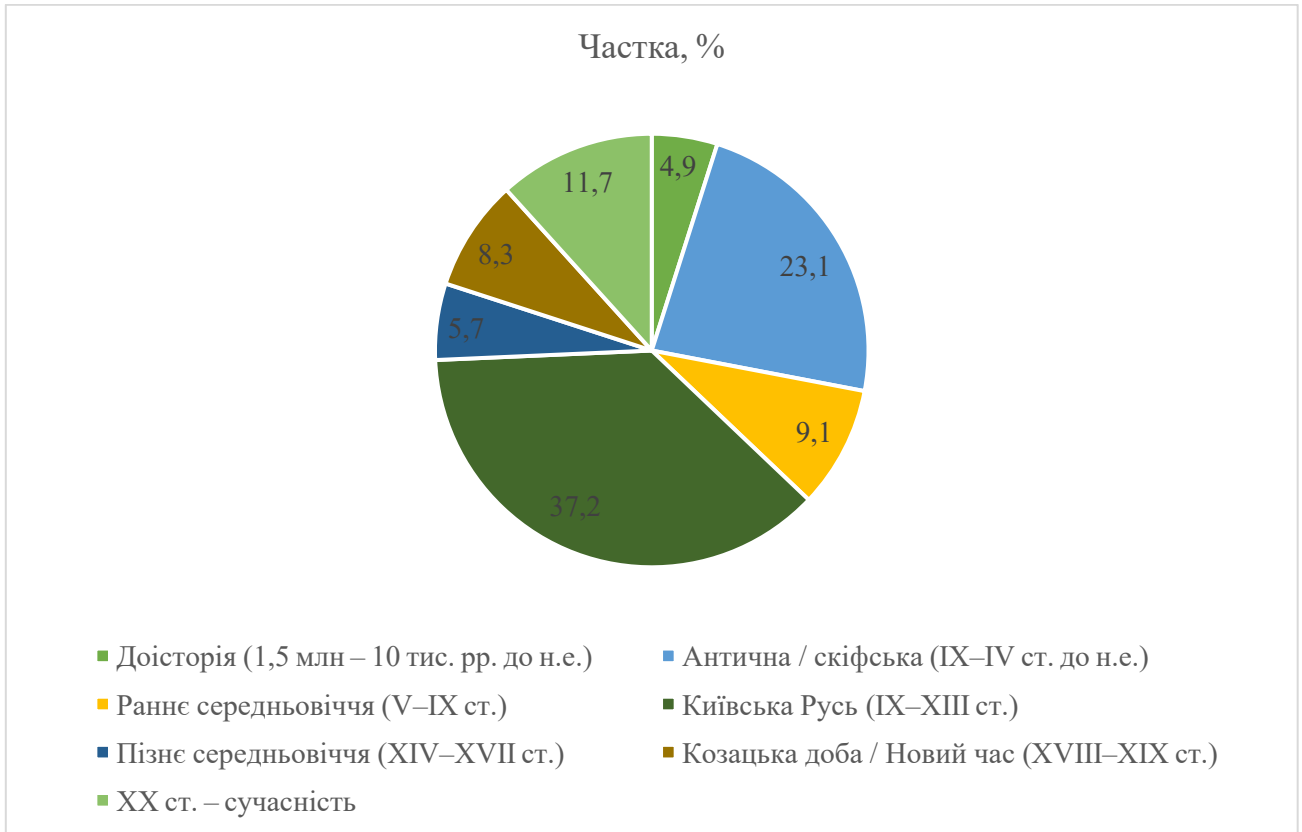

Рис.2.5. Розподіл за датуванням / історичними періодами [30]

Дані свідчать про особливу концентрацію об'єктів у межах доби бароко та класицизму (XVII–XIX ст.), що корелює з активною містобудівною політикою тих часів. Також помітною є присутність об'єктів радянського періоду та пам'яток, пов'язаних з новітньою історією України.

З початку повномасштабного вторгнення Україна зазнала масштабної втрати культурної спадщини. Станом на кінець 2024 року, за даними Міністерства культури та інформаційної політики України, зафіксовано понад 1200 випадків пошкоджень чи повного знищення об'єктів культурної спадщини, зокрема архітектурних, археологічних, музейних і сакральних пам'яток.

На рис. 2.6 відображено геопросторовий розподіл зафіксованих пошкоджень культурної спадщини по регіонах України. Карта візуалізує концентрацію втрат у зонах активних бойових дій та тривалої окупації (Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська області). Водночас, навіть у центральних та північних регіонах зафіксовано окремі випадки втрат. Це свідчить не лише про масштаб гуманітарної катастрофи, а й про цілеспрямоване знищення елементів національної ідентичності.

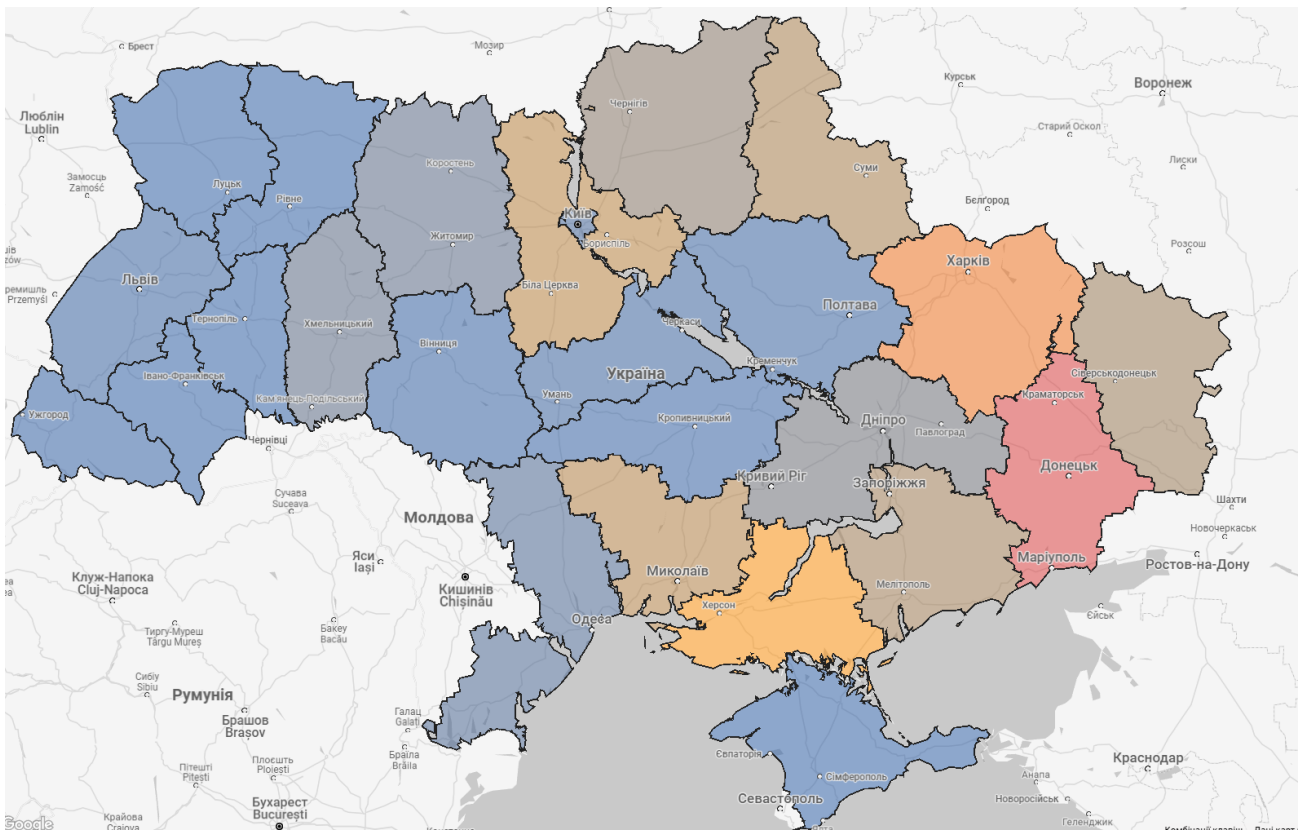

Рис. 2.6. Карта кількості пам'яток культурної спадщини, що постраждали в ході бойових дій та окупації [43]

Історичне багатство українських територій сформувалося під впливом поліетнічного складу населення, колоніальної політики імперій і стратегічного розташування. Це створило велику кількість об'єктів культурної спадщини, але одночасно нерівномірність розвитку туристичної інфраструктури. Сучасні виклики: війна, кризи, загроза руйнування пам'яток різко загострили питання

охорони спадщини. У відповідь активізувались цифрові інструменти, міжнародна співпраця та ініціативи зі збереження, що трансформують підходи до спадщини як ресурсу для сталого туризму.

2.2. Світові практики збереження та популяризації культурної спадщини

У міжнародній практиці охорона спадщини дедалі тісніше переплітається з туристичним менеджментом. Принцип «зберігати через використання» чітко прописаний у Конвенціях ЮНЕСКО, а програмі «Сталий туризм для об'єктів Всесвітньої спадщини» (2013 р.) належить ключова роль у розробці рекомендацій щодо лімітів відвідування, моніторингу навантажень і впровадження обов'язкової «оцінки впливу туризму на спадщину [45]. Нова методика Visitor Management Assessment (VMA) дозволяє адміністраціям пам'яток поєднувати дані про щоденні туристичні потоки з планами консервації, щоби уникнути перенасичення, яке вже стало хронічною проблемою у Венеції чи на острові Борнео.

У Європі об'єкти спадщини, зокрема занедбані, дедалі частіше відновлюють через державно-приватне партнерство. Португальська програма REVIVE передає історичні форти, монастирі та маяки інвесторам на 50 років. Умови ліцензії зобов'язують орендаря провести реставрацію під наглядом Інституту національної спадщини та забезпечити безкоштовний доступ місцевій громаді не менш ніж п'ять днів на тиждень [44]. Таким чином країна поєднує дві цілі – збереження й економічне пожвавлення периферійних регіонів. Схожу модель давно випробовує британський National Trust: членські внески понад 5 млн учасників та плата за вхід у сади, особняки й замки дають змогу щороку вкладати понад 150 млн фунтів у консервацію, водночас формуючи 38 % внутрішнього туристичного ринку культурних поїздок [52].

Для країн з інтенсивним напливом гостей головним інструментом стало квотування. У Перу на культовому Мачу-Пікчу 2019 р. запроваджено погодинний «коридорний» маршрут: квиток дійсний три години, загальний річний ліміт – 1,6 млн осіб [50]. Суміжні села отримали змогу розвивати малий бізнес, бо турист, не встигаючи оглянути все за один день, залишається ще на ніч. Йорданія у Петрі пішла далі: електронний квиток продається за плаваючою ціною – дешевше в низький сезон та дорожче в пік. Такий «розподілений попит» збалансовує трафік і дає змогу зберігати крихкі руїни від додаткового зносу [47].

Сучасні технології стали каталізатором нової хвилі інтерпретації спадщини. Проєкт *Heritage on the Edge* – спільна ініціатива Google, ICOMOS та ЮНЕСКО – методом лазерного сканування оцифровує об'єкти, яким загрожує кліматична або воєнна небезпека, і розміщує їхні 3-D «близнюки» у відкритому доступі. На Акрополі в Афінах турист завантажує AR-додаток *Chronos* і бачить на екрані смартфона, якою була Партенона в V ст. до н. е. Віртуальні тури не лише розширюють аудиторію (людина може «відвідати» храм, залишаючись удома), а й допомагають архітекторам-реставраторам точніше планувати роботи. У контексті України, де багато об'єктів – у зоні ризику через війну, саме цифрові копії та онлайн-експозиції здатні підтримати міжнародний інтерес і потік грантів до моменту фізичної реконструкції.

Не менш важливою є участь громади. У Японії концепція *machizukuri* («створення міста») передбачає, що жителі самі ініціюють ревіталізацію чи фестиваль на базі місцевих святинь. У результаті 80% виторгу від сувенірів і харчування залишається в локальній економіці, а турист отримує «живу» історію замість декоративного атракціону. Європейський Союз підтримує подібні підходи грантовою програмою *CREATIVE EUROPE*: партнери з кількох країн розробляють спільні маршрути – скажімо, «Шовковий шлях – Європейська секція» або «Лінії модернізму», – і разом навчають гідів, приводять до ладу

вказівники, створюють спільний веб-портал. Ключовий ефект – турист подорожує довше, бо маршрут охоплює одразу кілька державах.

Досвід повоєнних відбудов показує, що спадщина може стати символом примирення. Старий міст у Мостарі (Боснія і Герцеговина) відновили 2004 р. коштом Світового банку та ЮНЕСКО; сьогодні міст щороку приймає до мільйона відвідувачів і дає роботу 200 малим підприємствам у Старому місті. Схожа модель застосована й до Дрездена, де відбудована Фрауенкірхе стала «магнітом» для культурного туризму й генерувала 25 % нічних зупинок у місті протягом першого ж року після відкриття [49].

REVIVE (запущена у 2016 р.) національна програма Уряду Португалії з передачі занедбаних об'єктів культурної спадщини в довгострокову оренду приватним інвесторам для реставрації та комерційного використання (здебільшого як готелі, культурні центри чи туристичні комплекси) [50].

Умови участі інвесторів:

- Концесія (оренда) на 50 років (може продовжуватись до 70 років).
- Інвестор зобов'язаний власним коштом провести реставрацію за погодженим проєктом, під наглядом Direção-Geral do Património Cultural (Головне управління культурної спадщини).
- Умова відкритого доступу: мінімум 5 днів на тиждень об'єкт має бути відкритий для безкоштовного відвідування громадськості (або частина простору музейна зона).
- Заборонено радикальні перебудови автентичний вигляд і функція мають зберігатись.

Монастир XVI століття у місті Елваш перебував у занедбаному стані понад два десятиліття. У 2019 році його було передано компанії Vila Galé. Інвестор вклав 5 млн євро у реставрацію, перетворивши частину об'єкта на готель, а іншу на культурно-виставковий простір із вільним доступом. Завдяки реалізації проєкту було створено 30 робочих місць у регіоні. За перші два роки кількість

туристів у цій частині країни зросла на 60 %. Пам'ятка стала діючим туристичним і культурним центром, що не тільки зберіг архітектуру, а й дав нове життя місцевій економіці. Станом на 2024 рік у програму включено понад 100 об'єктів: форти, маяки, палаци, монастирі. Приватні інвестори вклали понад 150 млн євро. Було створено понад 1300 робочих місць, а більшість раніше занедбаних пам'яток стали частиною туристичних маршрутів.

Повоєнна відбудова Фрауенкірхе в Дрездені (Німеччина) стала прикладом того, як відновлення знищеної спадщини може стати не лише актом культурного реваншу, а й платформою для туристичного і соціального відродження. Церква, зруйнована під час бомбардувань 1945 року, залишалася в стані руїни понад півстоліття, виконуючи функцію меморіалу. Після об'єднання Німеччини у 1990-х було прийнято рішення про її повну реконструкцію з автентичним відтворенням архітектури XVIII століття [57].

Проект фінансували за змішаною схемою: частково за кошти міста, частково за рахунок благодійних внесків понад 600 тисяч приватних донорів із 20 країн. Використано понад 3 800 оригінальних блоків піщаника, які вдалося віднайти серед уламків та інтегрувати в нову конструкцію завдяки цифровому моделюванню. Загальна вартість відбудови сягнула 180 млн євро. Реконструкція тривала 11 років і завершилася в 2005 році урочистим відкриттям. Сьогодні Фрауенкірхе стала головним символом відродженого Дрездена та центральним туристичним об'єктом старого міста. Вже в перший рік після відкриття об'єкт відвідало понад два мільйони людей, а кількість ночівель у готелях міста зросла на 25 %. Навколо церкви активно розвинулася мережа малого бізнесу – книгарні, крамниці, кав'ярні, що обслуговують культурний туризм.

Крім економічного ефекту, проєкт мав і глибоке суспільне значення. Відбудова храму стала прикладом об'єднання різних поколінь та націй у справі збереження історичної пам'яті. Церква не просто фізично відновлена – вона перетворена на платформу діалогу, місце проведення концертів, виставок і

міжнародних зустрічей, де спадщина функціонує як дієвий інструмент миротворення.

На рисунку зображено географічне розміщення понад 100 об'єктів нерухомої культурної спадщини, що перебувають під управлінням Національного фонду Шотландії (National Trust for Scotland). Серед них історичні маєтки, замки, узбережжя та природоохоронні території, включно з місцями проживання морських птахів на островах. Карта ілюструє широту охоплення та багатофункціональність підходів NTS до збереження як матеріальної, так і природної спадщини, що інтегрується у туристичну політику регіону.

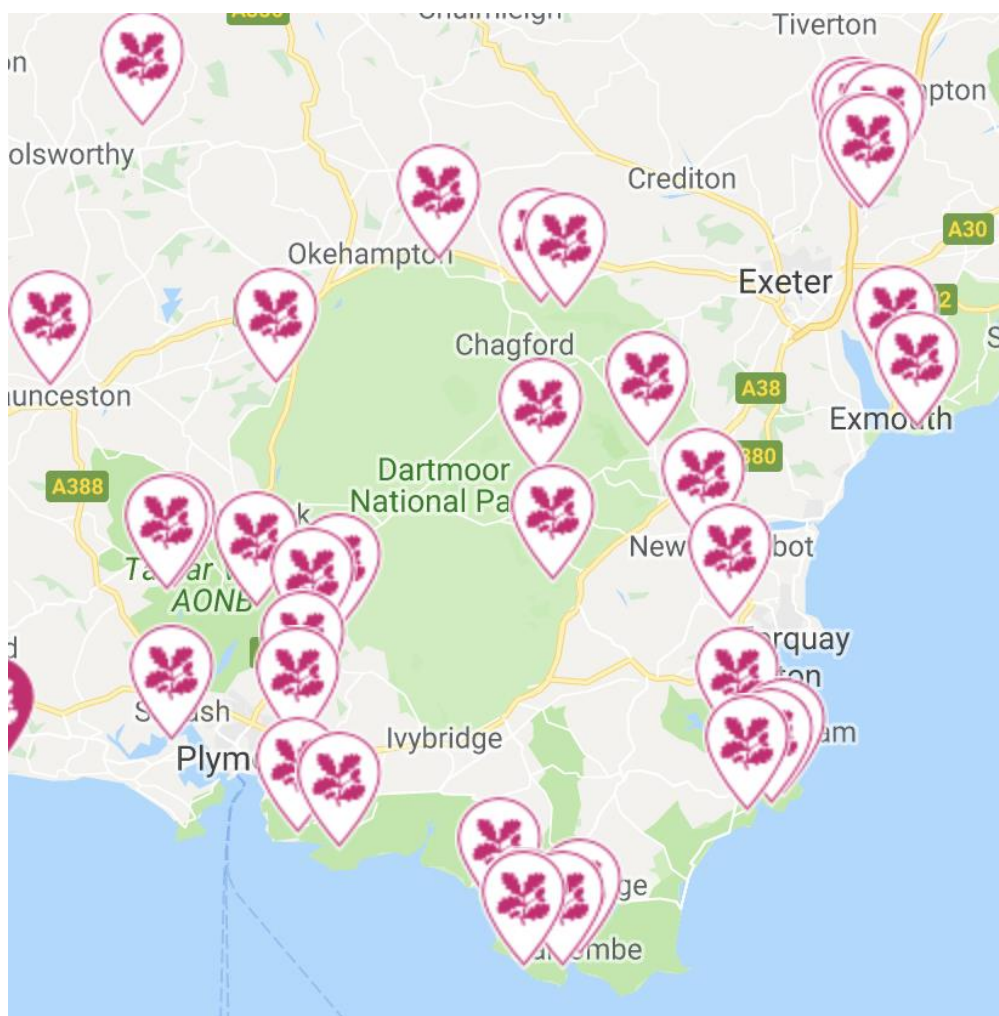

Рис. 2.7. Карта об'єктів культурної спадщини під опікою Національного фонду Шотландії (NTS) [50]

По-перше, кращий захист спадщини – у її розумному використанні: вдалі квоти і маркетинг «низького сезону» переносять навантаження і гарантують кошти на консервацію. По-друге, фінансова стійкість забезпечується завдяки різноманітності джерел – від членських внесків до концесійних угод. По-третє, цифрові технології й участь громади роблять інтерпретацію доступною, сучасною та емоційно привабливою, не руйнуючи автентичність. Україна, інтегруючи досвід REVIVE, National Trust чи VMA, може не лише відновити ушкоджені пам'ятки, а й створити нові туристичні кластери, де спадщина стає основою економічної та культурної стійкості.

Світові практики доводять, що збереження спадщини й розвиток туризму можливі лише за умови (а) системного менеджменту відвідування, (б) стійких схем фінансування з участю бізнесу й громад, (в) інноваційної, але інклюзивної інтерпретації, де технології підсилюють, а не підміняють автентичність. Україна вже інтегрує подібні підходи у власні програми («Маршрути пам'яті», цифровий реєстр ДАРТ), однак потребує розширення партнерств та впровадження чітких квот і стандартів обслуговування, щоби уникнути майбутнього «overtourism» на відновлених об'єктах.

2.3. Українські кейси співпраці секторів у відновленні спадщини для потреб туризму в умовах війни

Повномасштабна війна РФ проти України актуалізувала питання збереження культурної спадщини не лише як гуманітарної, а й як соціально-економічної проблеми. Культурні ресурси, що традиційно формують туристичний продукт, потребують термінової охорони, консервації й переосмислення каналів презентації. У відповідь державні органи, місцеві громади, бізнес та громадянське суспільство сформували низку партнерських моделей, у межах яких відбувається і фізична реставрація об'єктів, і формування

нових, безпечних та інклюзивних форматів їхнього туристичного використання. У підрозділі розглядаються три репрезентативні кейси, що відображають основні вектори такої співпраці: (1) «Велика реставрація» як інструмент державного інвестування та регіональної децентралізації, (2) проєкт ReHERIT як приклад синергії місцевої громади, університетського сектору й європейських донорів, (3) цифрова платформа Національного музею «Чорнобиль» як ілюстрація поєднання технологічних інновацій і креативної індустрії для забезпечення доступу до складної спадщини в час війни.

Стартована Міністерством культури та інформаційної політики у 2021 р. ініціатива передбачала фінансування понад 150 архітектурних пам'яток національного значення, у тому числі резиденцій Національного заповідника «Качанівка», комплексів Києво-Печерської та Софійської лавр, Хотинської фортеці, замків Тернопільщини, а також об'єктів музейного фонду, що мають виразний туристичний потенціал. Механізм реалізації спирається на публічно-приватний підхід: держава фінансує протиаварійні й реставраційні роботи, водночас регіональні ради зобов'язуються забезпечити подальше туристичне використання та маркетинг оновлених об'єктів. Окремі проєкти отримали грантову підтримку Європейського інвестиційного банку та Трастового фонду ЄС для відновлення культурної спадщини, що демонструє залучення зовнішніх донорів навіть під час військового стану. За підсумками першого етапу (2021–перший квартал 2023 р.) завершено понад 60 реставраційних контрактів, які вже інтегровані в регіональні туристичні маршрути наприклад, «Золоте кільце Чернігівщини» та «Дністровський каньйон». Згідно з даними Мінкульту, у 2022 р. відновлені об'єкти сумарно відвідало близько 1,2 млн внутрішніх туристів, що дало приріст на 27% порівняно з довоєнним 2019 р. [40].

На рис. 2.8 представлено план «Велика реставрація» у сфері збереження культурної спадщини.

Рис. 2.8. «Велика реставрація»: які об'єкти увійшли до програми [3]

Позитивний ефект програми полягає не тільки в збереженні матеріальної структури пам'яток, а й у формуванні нових партнерств: локальні готельєри та перевізники отримали стимул диверсифікувати послуги, а громадські організації розробити екскурсійні продукти, зорієнтовані на молодь та внутрішньо переміщених осіб. Водночас експерти відзначають проблеми прозорості тендерів і ризик «точкової» реставрації без довгострокових програм менеджменту. Ці виклики спонукають до більшої відкритості бюджетних процедур і використання системи ProZorro для контролю громадськості.

Проєкт ReHERIT, започаткований у 2018 р., із початком повномасштабного вторгнення став інструментом гуманітарного реагування та швидкої урбаністичної адаптації. Львів, як тиловий центр, зіткнувся з перенавантаженням, тому проєкт змістив акценти з повної реконструкції на «легкі інтервенції», що не потребують масштабного втручання, але створюють безпечні культурні простори. Площа Коліївщини стала прикладом тактичного урбанізму: мобільні конструкції, QR-коди, безбар'ерна навігація усе пристосоване до умов нестабільності, браку фінансів і постійної загрози тривоги. Модель співпраці

бізнесу, муніципалітету й громади стала антикризовою відповіддю: коли великі туристичні потоки неможливі, створюються умови для мікроподій, залучення локальних акторів, мобільного волонтерського туризму. Усе це дозволило Львову утримати туристичну привабливість навіть у надзвичайних обставинах, показавши, що туризм у час війни не розвага, а інструмент нормалізації й інтеграції ВПО. За даними управління туризму ЛМР, щомісячний потік відвідувачів площі у 2023 р. перевищив 40 тис., тоді як до проєкту становив близько 12 тис. [4].

Ключовим досягненням ReHERIT стало налагодження крос-секторального обміну знань: архітектори та розробники цифрових сервісів виступають кураторами воркшопів для локального бізнесу, а власники кав'ярень, у свою чергу, беруть участь у ко-маркетингових кампаніях. Це дозволило швидко адаптуватися до зміни туристичної структури переважно внутрішній туризм коротких візитів і мінімізувати ризики втрати автентичності історичного середовища.

Цифрова платформа музею «Чорнобиль» стала відповіддю на виклики енергетичної та безпекової кризи. У ситуації, коли фізичний доступ до музею був обмежений, у стислі строки реалізовано VR-тур тривалістю 45 хвилин трьома мовами. Проєкт, що реалізується в умовах блекаутів, демонструє гнучкість музейного сектору у кризі: музей надає експертизу, IT-компанії рішення, а міжнародні донори підтримку. VR-тур дав не лише культурний ефект, а й фінансовий: 140 тис. дол. США власного доходу за пів року стали критичними для ремонту фондосховища. Важливо, що війна тут стала точкою запуску нової моделі цифрова спадщина як експортний продукт і як спосіб включення українського нарративу в глобальний дискурс, незважаючи на фізичну віддаленість або ризики. Проєкт профінансований Українським культурним фондом, Програмою розвитку ООН та стартап-інкубатором Sector X, до технічної реалізації залучено IT-компанію SensoramaLab. На практиці відбулася

«трикутна» кооперація: музей надає експертний контент і фізичні 3D-скани експонатів, приватний сектор технологічну інфраструктуру, а державний та міжнародні донори грантові кошти та маркетинг. За перші шість місяців роботи VR-тур придбали понад 28 тис. користувачів із 52 країн, що принесло музею близько 140 тис. дол. США власних доходів і дозволило профінансувати ремонтні роботи у фондосховищі. Туристичні оператори інтегрували VR-сеанс як додатковий елемент пакетів «Київ: місто незламності», що дає змогу компенсувати тимчасове обмеження відвідуваності Чорнобильської зони [52].

Інноваційність кейсу полягає у створенні «цифрового дублікату» ризикованого об'єкта спадщини, який одночасно виконує функцію просвітництва та генерує прибуток без фізичного навантаження на делікатні експонати. Модель може бути масштабована на інші установи, що перебувають у зоні бойових дій або мають обмежений доступ.

Інституційне різноманіття партнерств (державна програма, муніципально-громадська ініціатива, цифрова колаборація публічного музею з приватним ІТ-сектором) демонструє, що ефективне відновлення спадщини в умовах війни можливе лише за умови багаторівневої співпраці та регулярного залучення зовнішніх ресурсів фінансових, технологічних, комунікаційних. Усі три кейси показали, що орієнтація на туристичний продукт (фізичний чи цифровий) є ключовим «економічним двигуном» реставраційних інтервенцій: туристичний потік забезпечує сталу монетизацію, повертаючи інвестиції та фінансуючи подальший догляд за спадщиною.

У 2023–2024 роках Український культурний фонд реалізував низку важливих проєктів у межах програми «Культурна спадщина», які засвідчують активне впровадження цифрових технологій для збереження та популяризації спадщини в контексті розвитку туризму. Одним з найважливіших напрямів стала диджиталізація музейних колекцій і створення віртуальних просторів, що забезпечують доступ до об'єктів культурної спадщини незалежно від фізичної

присутності. Це особливо актуально в умовах війни та обмеженого пересування, коли цифрові формати стають основою туристичної присутності.

Серед знакових прикладів проекти зі створення відкритих цифрових музеїв, віртуальних турів оборонними пам'ятками, оцифрування стародруків і етнографічних колекцій. Наприклад, віртуальний портал Музею книги і друкарства України, цифрова колекція Наукового товариства імені Шевченка або 3D-мандрівка пам'ятками Тернопільщини всі ці ініціативи дають змогу відчуту культурний простір без фізичного втручання. Також велику роль відіграють проекти на кшталт «Terra Dignitas», який через технології доповненої реальності інтерпретує події Майдану, поєднуючи національну пам'ять, освіту та туристичну привабливість.

У межах кроссекторальних підходів активно підтримуються інтерактивні карти сакральної спадщини, цифрові музеї, урбаністичні реконструкції та інклюзивні експозиції. Наприклад, Львівщина створює інтерактивну мапу святих місць, Тустань поєднує фізичні маршрути з цифровими навігаційними сервісами, а віртуальний музей української діаспори забезпечує репрезентацію української історії на міжнародному рівні. Ці проекти формують нову якість туристичного досвіду, орієнтованого не лише на споживання, а й на пізнання, включення у локальний контекст та збереження пам'яті.

Загалом, практика реалізації програми «Культурна спадщина» через цифрові, інтерактивні та інноваційні формати засвідчує, що культурна спадщина дедалі активніше інтегрується в туристичні стратегії. Це не лише спосіб збереження пам'яті в умовах війни, а й важливий ресурс для формування привабливого іміджу України на міжнародній арені, розвитку локальних громад і сталого культурного туризму.

Військова небезпека змушує акцентувати безпеку й інклюзивність: тактичний урбанізм ReHERIT, онлайн-формат музею «Чорнобиль»

та пріоритетні протиаварійні заходи «Великої реставрації» підтверджують, що швидка адаптація до змін є визначальною.

Програми, зосереджені на реставрації, мають супроводжуватися комунікаційними кампаніями і навчанням місцевих бізнесів лише так спадщина стає ядром конкурентоспроможного туристичного кластеру, а не «музейним об'єктом у порожнечі».

Розглянуті приклади підтверджують, що цифровізація не замінює традиційне відвідування, а розширює аудиторію й підвищує стійкість сектору у кризових ситуаціях, створюючи додаткову вартість для території та економіки в цілому.

Досвід реалізації програми Українського культурного фонду у 2023–2024 роках підтвердив, що війна пришвидшила перехід до цифрових та інтерактивних форматів. Віртуальні тури, 3D-моделі, інтерактивні карти, доповнена реальність не додаток, а основа комунікації у середовищі постійних загроз. Кейс «Terra Dignitas», що інтерпретує події Майдану через AR, або цифрова мапа святинь Львівщини це не лише реакція на обмеження, а новий рівень занурення й переосмислення спадщини як живої платформи пам'яті.

Війна зробила безпеку, швидкість адаптації та децентралізацію ключовими критеріями у формуванні туристичного продукту на основі спадщини. У таких умовах зростає роль міжсекторальних партнерств, гнучких моделей фінансування, участі громади й цифрових сервісів. Всі три кейси «Велика реставрація», ReHERIT і VR-платформа «Чорнобиля» показують, що саме війна змусила переосмислити спадщину не як статичний об'єкт догляду, а як динамічний ресурс стійкості, ідентичності й локального розвитку в умовах загрози.

РОЗДІЛ III

ІНТЕГРАЦІЯ ДОСВІДУ І НОВИХ РІШЕНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

3.1. Уроки міжнародних кейсів: моделі стійкого відновлення спадщини у кризових умовах

В умовах повномасштабної війни Україна повністю втратила або частково втратила доступ до значної частини матеріальних об'єктів спадщини: історичних будівель, музейних колекцій, архітектурних ансамблів. У таких обставинах цифрові архів набувають особливої ваги як найменш вразлива, мобільна й динамічна форма збереження культурної пам'яті, адже можна зберегти, які матеріальні об'єкти у вигляді цифрової копії, так і нематеріальні.

На відміну від класичних музейних або текстових форматів, цифрові поєднують візуальну, звукову й емоційну складову, що забезпечує глибше занурення у культурний контекст. Саме завдяки цьому аудіовізуальні архіви дедалі частіше стають центральними елементами національних і регіональних програм з популяризації спадщини, розвитку освітнього туризму, формування нових наративів і маршрутів.

Особливу увагу становить досвід західноєвропейських культурних інституцій, які за останні два десятиліття виробили моделі культурного використання спадщини.

Їхній аналіз дозволяє виявити дієві практики, для українського контексту в умовах війни та необхідності цифрової реконструкції зруйнованих або недоступних об'єктів. Саме тому нижче розглянуто кейси BFI (Велика Британія), INA (Франція), Beeld en Geluid (Нідерланди), Library of Congress (США), LAC (Канада), а також українські ініціативи, що демонструють потенціал цифрових

архівів, як ресурсу не лише збереження, а й створення нового туристичного і культурного продукту.

Прикладом подібної моделі є культурні ініціативи British Film Institute (BFI), зокрема мультиплатформний проєкт "Britain on Film", який дозволяє простежити механізми перетворення культурної спадщини у засіб масової культурної рефлексії. Проєкт "Britain on Film", ініційований BFI у 2015 році, є одним із наймасштабніших прикладів осмисленої візуалізації регіональної історії через архівну оптику[38].

Його концептуальною основою стало прагнення реінтегрувати національну аудіовізуальну спадщину в актуальний публічний дискурс, при цьому акцент зроблено не лише на збереженні, а й на географічній і культурній реінтерпретації візуального матеріалу. В основі платформи карта Великої Британії, на яку нанесено понад 2,5 тисячі геотегованих архівних відео, що репрезентують культурне життя регіонів у XX столітті. Кожен фрагмент не лише має локальну прив'язку, а й структурований відповідно до типології джерел (документальні фільми, новинні сюжети, аматорське кіно, рекламні ролики), що дає змогу здійснювати пошук як за тематикою, так і територіальним принципом.

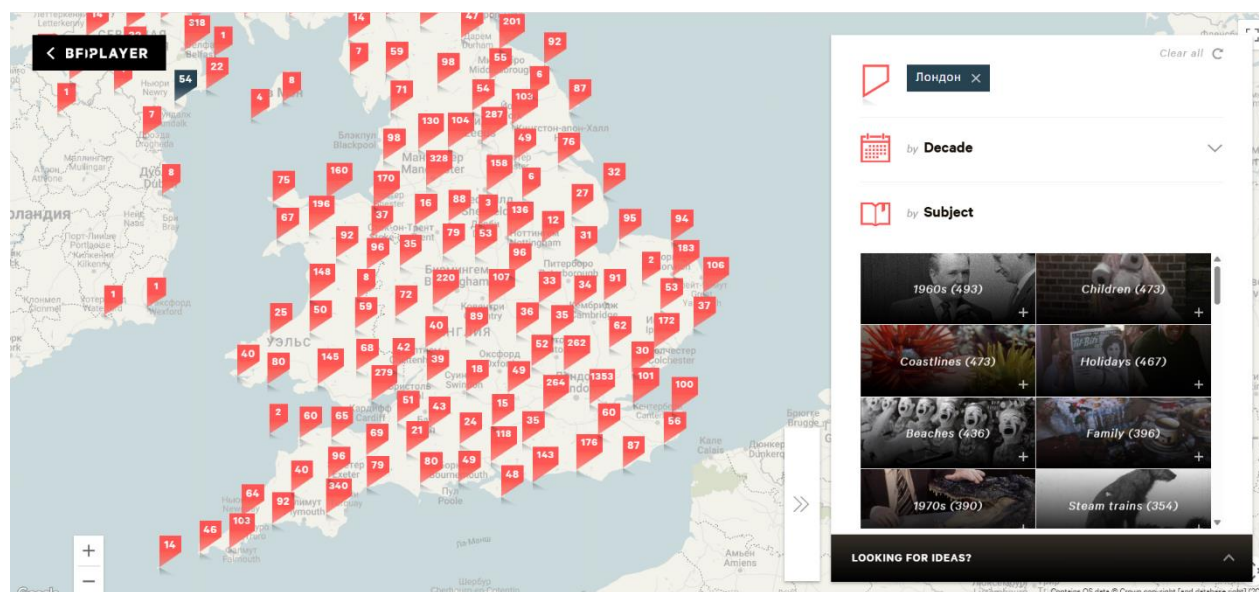

Рис. 3.1. Проєкт "Britain on Film" [38]

Архівні відео інтегровані в інтерфейс карти через стрімінгову платформу BFI Player, створюючи середовище нелінійної взаємодії з історією, де користувач може вільно пересуватися між фрагментами, регіонами, епохами, досвідуючи візуальний наратив поза рамками хронологічного чи сюжетного принципу.

Проект не є окремою ініціативою архіву як державної структури, а реалізується у партнерстві з регіональними кіноархівами, освітніми закладами, суспільним мовником BBC, художніми інституціями та незалежними митцями.

В межах "Britain on Film" реалізовувалися також окремі виставкові проекти (наприклад, "Railways on Film", "Windrush on Film", "LGBT Britain" та ін.), кожен із яких поєднував кураторський добір матеріалів із тематичною інтерпретацією та культурною аналітикою. У такій структурі архів перестає бути лише носієм інформації – він функціонує як культурний навігатор, здатний продукувати нові знання через режисуру доступу, добору і презентації. Архівні документи, інтегровані у віртуальну карту, не є репрезентацією минулого – вони формують простір сучасного культурного досвіду. У цьому сенсі Britain on Film є не просто візуально привабливим вебсервісом, а складною культурною платформою, що транслює нову естетику архівної спадщини у взаємодії з цифровими медіа.

В українських реаліях модель, подібна до проекту «Britain on Film», здатна суттєво сприяти актуалізації й осмисленню локальної аудіовізуальної спадщини через об'єднання архівного відеоматеріалу з географічною, історичною та соціокультурною інформацією. Першочерговою умовою є створення єдиної відкритої онлайн-платформи, де оцифровані документальні, художні, аматорські та новинні відео були б прив'язані до конкретного регіону України й доповнені багат шаровою системою метаданих (тематичні теги, історичні довідки, відомості про авторів). Цей підхід не лише підтримав би процес формування колективної пам'яті у форматі відкритої карти, а й стимулював активну взаємодію з аудіовізуальним спадком: громади мали б змогу досліджувати й

доповнювати локальні історії, формуючи цифровий культурний простір поза жорсткими хронологічними чи сюжетними рамками. Така ініціатива дозволила б адаптувати досвід BFI до українських реалій, переосмислюючи роль архівів як інтелектуальних агентів публічної історії та відкриваючи нові перспективи для розбудови національного аудіовізуального ландшафту.

Французький досвід інституціалізованого використання аудіовізуальних документів у культурних ініціативах представлений, насамперед, діяльністю Національного інституту аудіовізуальної спадщини (INA)[46].

Установа функціонує на перетині архівної, дослідницької та комунікаційної сфер, поєднуючи забезпечення збереженості фондів із створенням цілеспрямованих програм їх культурного використання. Основні проекти INA, зокрема *Mémoire vive*, орієнтовані на тематичне осмислення історичних подій засобами візуалізації. Практика систематизованого розміщення аудіовізуального контенту за ключовими історико-суспільними сюжетами (події травня 1968 року, виборчі кампанії, трансформації соціокультурного середовища) демонструє тематично-кураторський підхід до організації фондів у публічному доступі. Онлайн-архів INA забезпечує доступ до значного обсягу телерадіоматеріалів, однак його використання відбувається в межах заздалегідь сформованих категоріальних рамок, що обмежує можливості користувача щодо реконфігурації змісту. Формати публічного представлення архівних матеріалів включають візуалізовані виставки, цифрові добірки, інтеграцію у фестивальні ретроспективи, а також супровідні аналітичні тексти. INA підтримує співпрацю з освітніми та культурними інституціями, однак доступ до частини фондів обмежується вимогами авторського права або відсутністю перекладених/супровідних матеріалів, що ускладнює міжнародне використання.

Нідерландський інститут звуку та зображення (Beeld en Geluid) реалізує іншу модель з акцентом на інтерактивність, багаторівневу взаємодію з користувачем і мультидисциплінарну інтерпретацію аудіовізуального контенту.

Інституція функціонує як архівно-музейний комплекс, поєднуючи традиційні форми зберігання з практиками інсталяційного та технологічного експонування. Платформа використовуються як основа для створення тематичних виставкових проєктів, зокрема “50 Years of Dutch Television”, “Let’s YouTube”, “Rewind”, де візуальний контент поєднується з елементами відеоаналітики, звукотехніки, віртуальної реальності[48].

У США використання аудіовізуальних документів у культурних проєктах є складовою політики відкритого доступу до національної спадщини, яка реалізується передусім через діяльність Бібліотеки Конгресу (Library of Congress) як найбільшої інформаційної установи країни з обов’язками щодо збереження, оцифрування та представлення культурної спадщини у суспільному просторі. Інституція забезпечує доступ до значного обсягу аудіовізуальних колекцій, зокрема документальних фільмів, хронік, звукозаписів, телерадіопрограм, об’єднаних у низку тематичних віртуальних виставок і електронних колекцій [48].

У рамках проєктів "American Memory" та "National Screening Room" архівні матеріали структуруються за культурно-історичними темами (громадянські права, міграційні історії, музична спадщина тощо) й подаються з супровідними аналітичними описами. Публічні колекції орієнтовані на освітній сегмент, зокрема школи, університети, дослідницькі центри. Водночас, попри декларовану відкритість, значна частина матеріалів доступна лише для внутрішнього перегляду у структурних підрозділах Бібліотеки Конгресу, що обумовлено юридичними та авторськими обмеженнями. Присутня також жанрова і регіональна диспропорція: пріоритет надається загальнонаціональним сюжетам, тоді як представлення локальних наративів має фрагментарний характер. Така модель Бібліотеки Конгресу орієнтована на історико-освітню репрезентацію, де об’єкти культурної спадщини використовуються переважно як матеріал для академічної, громадянської та шкільної освіти з високим рівнем

джерелознавчого опрацювання, але з обмеженою інтерактивністю і незначним залученням художніх або експериментальних форматів роботи з архівом.

У Канаді стратегія використання аудіовізуальних документів у культурних і меморіальних практиках реалізується через діяльність Library and Archives Canada (LAC), що поєднує функції національного архіву, бібліотеки та інформаційного провайдера державної пам'яті. У межах відкритого доступу функціонує низка цифрових виставкових ініціатив, серед яких найбільш помітними є "Reflections of Canada", "Photostories Canada", "Landscapes of Injustice", у яких архівні відео, світлини та аудіо доповнюються наративними поясненнями, інтерактивними картами, хронологічними шкалами[48].

В Україні для використання аудіовізуальних матеріалів у публічних заходах слугує, зокрема, наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку підготовки установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах» [26].

Подібні акти визначають загальні принципи опрацювання, дотримання прав інтелектуальної власності та методичні підходи до експонування документів. Крім того, на відміну від традиційних паперових архівів, аудіовізуальна сфера має значно більшу силу культурного впливу й формування колективної пам'яті. В Україні чинну традицію виставкової та просвітницької діяльності демонструють державні і недержавні організації.

Знаковою не лише для архівної, а й для туристичної сфери стала виставка «ВУФКУ. Lost & Found», організована Довженко-Центром у 2019 році. Куратори (Станіслав Мензелевський, Олександр Телюк, Анна Онуфрієнко) поставили за мету показати масштаб міжнародного успіху Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ) у 1920-х роках. Мультимедійна експозиція об'єднала архівні кіноматеріали, рідкісні фотодокументи й історичні факти про український кінематограф міжвоєнного періоду. Крім фондів Довженко-Центру, залучено матеріали ЦДАМЛМ України та ЦДАЕА. До сегменту аудіовізуальних

інсталяцій належить проєкт “Дзеркальне поле” (2020) у Бабиному Яру меморіальний артоб’єкт зі вмонтованим електроакустичним органом, що відтворює звукову композицію на основі числових значень імен жертв трагедії. Частина звукових фрагментів запозичена з архівів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (сотні єврейських пісень на ідиш з «Зібрання фонографічних записів єврейського музичного фольклору 1912-1947»). Цей приклад ілюструє залучення уваги до концептуальних просторів пам’яті, де культурна спадщина набуває нових символічних і емоційних вимірів.

Ще одним підтвердженням медійного потенціалу архівних документів стала документальна стрічка «Яремчук: Незрівнянний світ краси» (2024), присвячена українському співаку Назарію Яремчуку. Для створення фільму використано матеріали фондів ЦДАЕА, а згодом права на прокат було придбано стрімінговою платформою Netflix. Продюсери та режисери звернулися до архівних кіно- й фотозаписів, які доповнюють біографічний виклад, формуючи цілісний аудіовізуальний наратив про епоху й особистість виконавця [12, с.256].

Окремої уваги заслуговує діяльність фахівців, які координують виставки, лекції та майстер-класи, розробляють онлайн-платформи з оцифрованими документами. Така взаємодія розширює поняття «архів» від зберігача історичних свідчень до безпосереднього учасника культурно-мистецького процесу. Також архіви розвивають власні канали комунікації, зокрема офіційні YouTube-канали (як-от у ЦДАЕА), де можна знайти цифрові копії кіно- й відеодокументів, записи презентацій і роз’яснювальні матеріали. [12, с.257].

Розглянуті міжнародні кейси демонструють, що ефективно збереження та популяризація культурної спадщини в умовах кризи можливі лише за умови її переосмислення як відкритого, мультимедійного та комунікативного ресурсу. Особливу увагу в цьому контексті заслуговують моделі роботи з аудіовізуальними документами, які дозволяють не лише зафіксувати минуле, а й

активізувати процеси колективної пам'яті та формування туристичного інтересу через сучасні цифрові формати.

Проекти, як Britain on Film або Memoire vive засвідчують, що інтеграція архівного відео у вебплатформи, картографічні сервіси, освітні й мистецькі програми формує принципово новий тип взаємодії суспільства зі спадщиною. У цих прикладах спадщина не є об'єктом зберігання, вона стає динамічним медіапростором, в якому людина може шукати, переглядати, переосмислювати ідентичність у зв'язку з місцем, часом, культурним кодом.

Саме тому було обрано такі приклади: по-перше, вони демонструють успішну інтеграцію цифрових платформ у сучасний публічний простір, по-друге, вони враховують географічну логіку (як у випадку BFI), що важливо для децентралізації української культурної політики, по-третє, їхні підходи можна адаптувати до українських реалій, особливо в умовах війни, коли фізична присутність неможлива, а цифровий доступ критично важливий.

Таким чином, ці моделі становлять практичну основу для розробки українських рішень, де культурна спадщина зберігається, інтерпретується і транслюється через аудіовізуальний формат, орієнтований на широкі аудиторії та нові покоління.

3.2. Розробка стартап-ініціативи «Карта прихованих об'єктів» як цифрового інструменту популяризації локального туризму

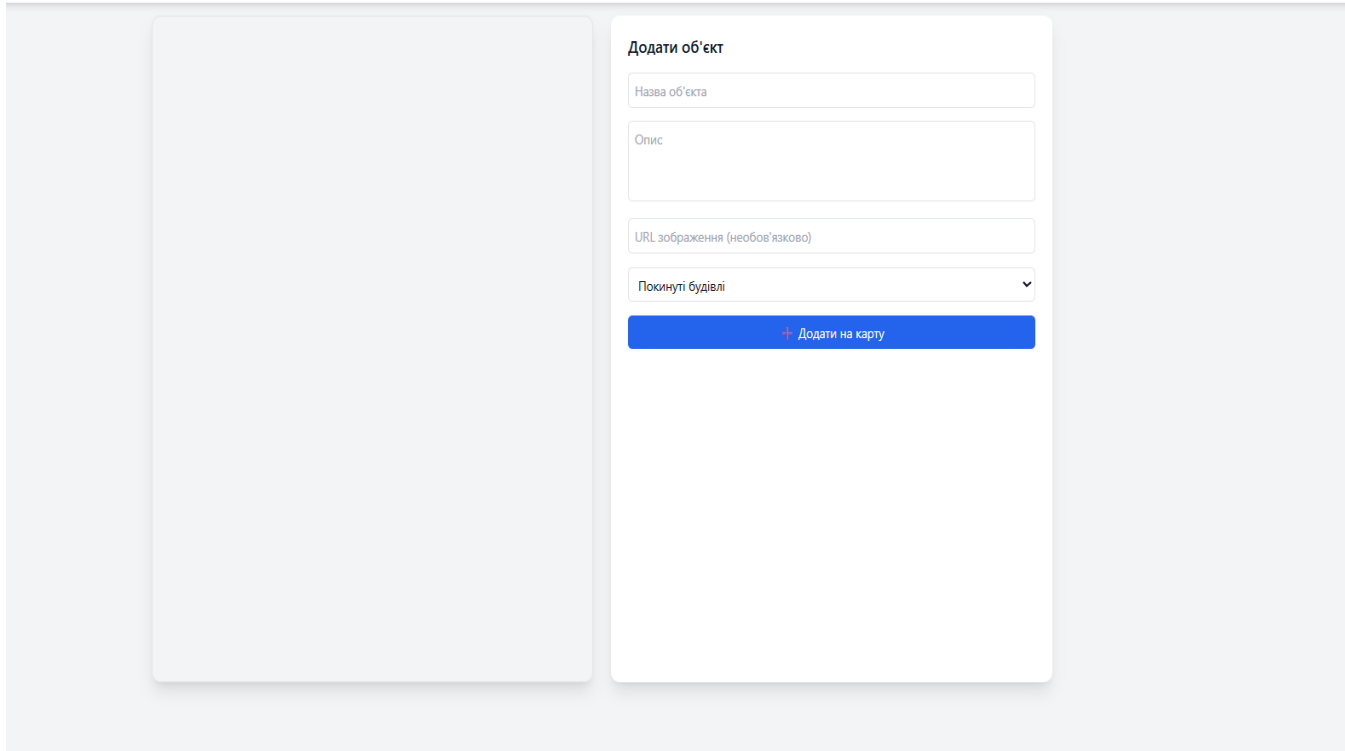
У сучасному світі інтерес до культурної спадщини дедалі більше зміщується з офіційних пам'яток до «незайманих», маловідомих локацій, які часто не позначені на туристичних картах. Водночас класичні формати її презентації: друковані гіді, музейні стенди, реєстри, втрачають актуальність у молодіжному середовищі, що формує потребу у нових, динамічних і доступних способах залучення до взаємодії зі спадщиною.

Особливої значущості набуває інтерактивний підхід: коли користувач не просто споживає контент, а бере участь у його створенні: додає власні об'єкти, ділиться знанням, відкриває нове. У цьому контексті актуальним є формат цифрових мап, які поєднують елементи гейміфікації, дослідження та спільнотного залучення.

Саме на цю потребу відповідає запропонований стартап «Карта прихованих об'єктів», що передбачає створення вебплатформи, на якій будь-який користувач може нанести на мапу свою знахідку: забуту будівлю, залишки фортифікації, природне явище чи символічне місце. Цей підхід дозволяє не лише актуалізувати локальну спадщину, а й сформувати нову спільність дослідників і мандрівників.

На рис 3.2. представлений приклад такого сервісу:

Карта прихованих об'єктів

Додати об'єкт

Назва об'єкта

Опис

URL зображення (необов'язково)

Покинуті будівлі

+ Додати на карту

Рис. 3.2. Приклад стартап-ініціативи «Карта прихованих об'єктів»
Власна розробка.

Ключова ідея проєкту полягає у створенні інтерактивної цифрової карти, на якій користувачі можуть самостійно додавати об'єкти, що мають потенціал культурної або історичної цінності, але не представлені в офіційних реєстрах чи туристичних маршрутах. Ці об'єкти умовно названі «прихованими», тобто тими, що часто ігноруються, забуваються або не вписуються в традиційний наратив спадщини.

Центральна концепція стартапу формулюється як «Відкрий приховане поруч». Вона підкреслює, що навіть у межах знайомого середовища можна знайти унікальні локації, потрібно лише інструмент, який дозволить їх побачити й показати іншим. Інший девіз «Створи карту сам» відображає краудсорсингову суть ініціативи: карта формується не адміністраторами чи державними структурами, а самими користувачами.

Об'єкти, які можуть потрапити на карту, поділяються за кількома категоріями:

- покинуті або закинуті будівлі (заводи, школи, садиби);
- незвичні природні об'єкти (джерела, урочища, скелі);
- «місця сили» (сакральні чи міфологізовані простори);
- забуті або локальні пам'ятки (старі хрести, каплиці, мости);
- таємничі або техногенні конструкції.

Таким чином, проєкт має на меті не лише створити альтернативну карту простору, а й активізувати взаємодію між людьми та середовищем, сформувати нову практику пізнання і збереження маловідомих, але цінних об'єктів. Він поєднує в собі елементи цифрового туризму, краєзнавства, медіаактивізму й креативної спадщини.

Мета стартапу полягає у створенні зручного цифрового інструменту для популяризації локального туризму та відкриття забутих об'єктів культурної й природної спадщини за участю самих користувачів. У центрі не лише технічна

функція карти, а формування нового способу взаємодії зі спадщиною через цифрові практики.

Проект має на меті:

- зробити туристичне пізнання більш інтерактивним і персоналізованим;
- залучити молодь до дослідницької та краєзнавчої активності;
- сприяти збереженню інформації про об'єкти, які можуть зникнути фізично або залишаються поза фокусом уваги (через віддаленість, відсутність офіційного статусу, руйнування);
- забезпечити цифрову фіксацію і спільне формування контенту на основі геолокації, фото й текстового опису.

Цифрові сервіси набувають значення лише тоді, коли відповідають реальним запитам і практикам своєї аудиторії. У випадку стартапу «Карта прихованих об'єктів» цільова аудиторія є досить чітко окресленою та водночас різноманітною.

Насамперед, проєкт орієнтований на активну молодь, яка схильна до подорожей, відкриттів і нових форматів взаємодії з простором. Це туристи-одинаки, трэвел-блогери, учасники урбаністичних або дослідницьких спільнот, яким важливо не тільки побачити щось нове, а й поділитися цим із іншими.

Другою важливою групою є студенти, викладачі й дослідники, що працюють у сфері історії, культурології, архітектури, урбаністики. Для них платформа може стати як інструментом дослідження, так і майданчиком для польової роботи або практик.

Третьою категорією є місцеві жителі, які володіють знаннями про цікаві об'єкти у своїй місцевості, але не мають змоги донести цю інформацію через офіційні канали. Стартап дає їм простий інструмент, щоб передати локальну пам'ять далі, закріпити її у цифровому просторі.

Стартап базується на простому, але гнучкому функціоналі, який забезпечує його доступність і ефективність для різних користувачів.

1. Інтерактивна карта з категоріями. Усі об'єкти на платформі розподілені за типами: покинуті будівлі, містичні місця, забуті пам'ятки, техногенні конструкції, незвичні природні явища.

2. Додавання власних знахідок. Користувач може створити об'єкт, заповнивши форму: назва, короткий опис, фото (опціонально), геолокація та категорія.

3. Фільтри за типами об'єктів. Дає змогу швидко перемикатися між різними видами локацій, наприклад: лише природа, лише індустріальна архітектура або лише культові місця.

4. Візуалізація і контекст. Кожна точка на мапі має не лише координати, а й мікронаратив, тобто короткий текстовий супровід, який надає об'єкту значення: історичне, культурне, особисте.

5. Пошук за ключовими словами. Забезпечує швидкий доступ до об'єктів за назвою, місцевістю чи навіть фрагментом опису.

Стартап має потенціал справити комплексний ефект як у культурному, так і в освітньому та туристичному вимірах. Проект фокусує увагу не лише на об'єктах, які офіційно внесені до реєстрів, а й на тих, що живуть у локальній пам'яті, але потребують фіксації. У процесі додавання й перегляду об'єктів користувач стає не споживачем, а співтворцем: він діє як гравець, дослідник, краєзнавець. Завдяки особистій залученості формується емоційний зв'язок із простором, а отже усвідомлення його значення та потреби у захисті.

Запровадження кількох мов інтерфейсу дозволить залучати користувачів з інших країн або етнічних груп. Розширення на інші регіони передумова для створення міжнародної спільноти.

Таким чином, стартап «Карта прихованих об'єктів» це не лише цифровий продукт, а нова форма пізнання, взаємодії та збереження спадщини, заснована на участі, відкритості й дослідницькому інтересі.

3.3. Опитування експертів і громадськості: оцінка актуальних викликів і можливостей

З метою виявлення актуальності проекту «Карта прихованих об'єктів» було проведено онлайн-опитування серед представників різних регіонів України. Шаблон анкети подано в Додатку А, повні результати у Додатку Б.

Усього в опитуванні взяли участь 101 респондент, що дозволяє зробити загальні висновки щодо вікового складу цільової аудиторії. Як видно з рис. 3.1, домінують респонденти віком 18-24 роки (54,5%), що свідчить про значну зацікавленість молоді. Ще 21,8% становлять респонденти віком 25–35 років активна аудиторія, що часто подорожує. Молодь до 18 років становила 16,8%, а частка осіб віком 36+ була мінімальною.

1. Ваш вік:
101 відповідь

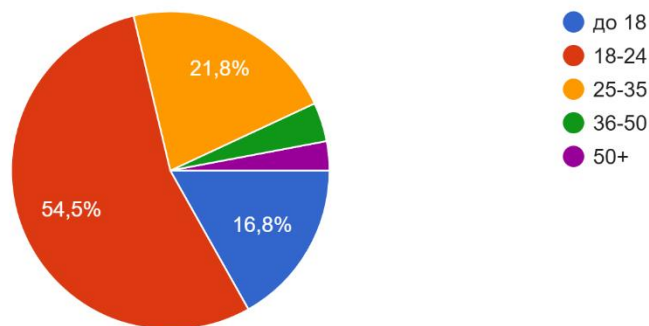

Рис. 3.3. Віковий діапазон респондентів

Найбільша кількість респондентів з м. Київ (32%). Решта відповідей рівномірно розподілені між іншими регіонами: Одеса, Львів, Вінниця, Полтавська область (по 2-4%) та ін.

Для оцінки реального інтересу громадськості до культурної спадщини було поставлено запитання про частоту відвідування відповідних об'єктів: музеїв, історичних пам'яток, архітектурних споруд, руїн (рис. 3.4).

3. Чи відвідуєте ви об'єкти культурної спадщини (музеї, історичні пам'ятки, архітектурні об'єкти, руїни)?
101 відповідь

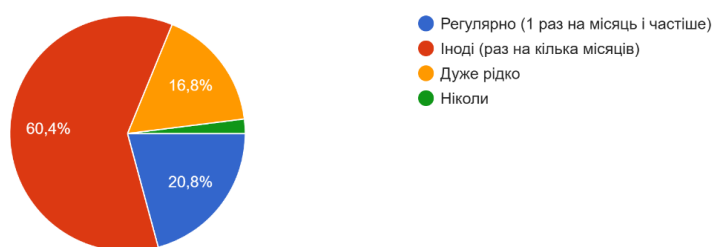

Рис. 3.4. Частота відвідування об'єктів культурної спадщини серед респондентів

За результатами опитування, понад 60% респондентів зазначили, що відвідують об'єкти культурної спадщини іноді (раз на кілька місяців), а ще 20,8% регулярно (раз на місяць або частіше), що свідчить про доволі високий рівень потенційної залученості до ініціативи на кшталт «Карти прихованих об'єктів». Водночас 16,8% відповіли, що відвідують такі місця дуже рідко.

Таким чином, культурна спадщина вже перебуває в полі уваги більшості, що створює підґрунтя для подальшого розвитку цифрових форматів її репрезентації.

З метою виявлення мотивацій, які спонукають людей відвідувати об'єкти культурної спадщини, було запропоновано визначити, що саме приваблює їх у таких місцях. Учасники могли обрати кілька варіантів відповіді, що дозволило виявити багатокомпонентність інтересів (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Основні чинники привабливості об'єктів культурної спадщини для респондентів

Найчастіше респонденти зазначали можливість зробити красиві фото (77,2%) та історичну або легендарну складову об'єкта (75,2%). На третьому місці атмосфера та духовна цінність (32,7%), що вказує на значення емоційної складової. Архітектура або інтер'єри цікавили лише 18,8% учасників. Лише 1% зазначив, що жоден із запропонованих варіантів його не приваблює.

Одне з ключових питань стосувалося суб'єктивного відчуття рівня збереження спадщини наскільки, на думку мешканців, об'єкти культурної спадщини в їхньому регіоні перебувають у належному стані(рис. 3.6).

5. На вашу думку, чи достатньо збережено об'єктів культурної спадщини у вашому регіоні?
101 відповідь

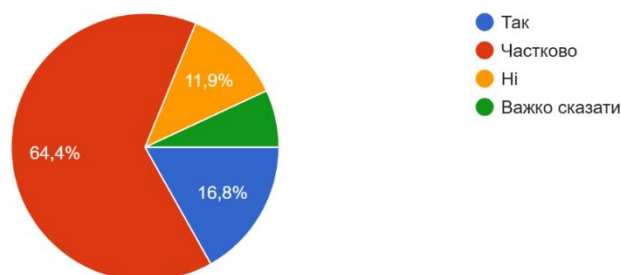

Рис. 3.6. Оцінка респондентами стану збереження об'єктів культурної спадщини у своєму регіоні

Результати вказують на значну тривожність громадської думки: 64,4% респондентів відповіли, що збереження відбувається лише частково, ще 16,8% вважають, що спадщина збережена недостатньо. Лише 11,9% не змогли дати чіткої відповіді, а менше 17% вважають ситуацію задовільною.

Такі дані свідчать про потребу в альтернативних ініціативах, які б сприяли збереженню, популяризації та переосмисленню маловідомих об'єктів, зокрема, у форматі цифрових платформ, таких як запропонований стартап. Водночас це створює соціальний запит на фіксацію, документування й обговорення локальної спадщини силами самої громади.

Наступне питання анкети було спрямоване на виявлення очікуваних форматів подачі інформації про об'єкти спадщини, тобто, які інструменти на думку користувачів є найбільш дієвими для залучення уваги до таких місць (рис. 3.7).

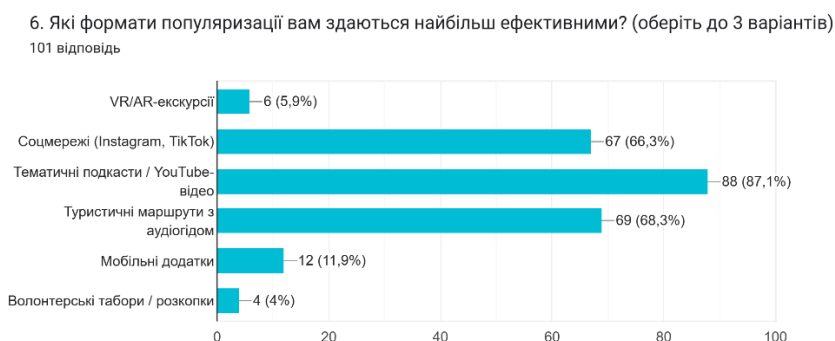

Рис. 3.7. Найбільш ефективні формати популяризації спадщини на думку респондентів

Абсолютним лідером стали тематичні подкасти та відео їх обрали 87,1% опитаних що вказує на потужний потенціал аудіовізуального контенту у просуванні маловідомих локацій.

Майже однаково високий результат мають туристичні маршрути з аудіогідом (68,3%) та соцмережі, (66,3%), що підтверджує популярність швидких

і візуально насичених форматів. Інші варіанти (мобільні додатки 11,9%, екскурсії 5,9%, волонтерські табори 4%) набрали суттєво менше голосів, що свідчить про обмежену доступність або нішевість цих підходів.

Наступне запитання анкети стосувалося рівня готовності користувачів долучатися до проєктів зі збереження об'єктів культурної спадщини у будь-якій з доступних форм: фінансовій, волонтерській, інформаційній (рис. 3.8).

7. Чи були б ви готові підтримати проєкти зі збереження спадщини?

101 відповідь

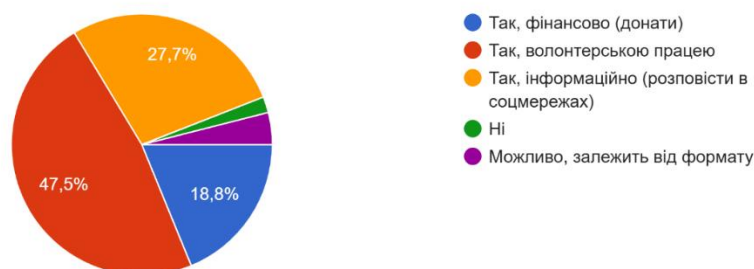

Рис. 3.8. Готовність респондентів підтримувати ініціативи зі збереження спадщини

За результатами опитування, більшість респондентів виявили реальну готовність долучатися до проєктів зі збереження спадщини: 47,5% готові працювати волонтерами, ще 27,7% поширювати інформацію в соціальних мережах. Ці форми участі не потребують значних ресурсів, але демонструють високий рівень зацікавленості й громадянської активності.

При цьому 18,8% респондентів висловили готовність підтримати ініціативи фінансово, що відкриває можливості для створення донатних моделей підтримки стартапів. Лише 1% не виявив бажання долучатись, що свідчить про майже повну відсутність байдужості серед опитаних. Отже, соціальна підтримка ініціативи «Карта прихованих об'єктів» має сильний потенціал.

Аналіз відповідей на відкрите запитання 8: «Назвіть 1–2 об'єкти культурної спадщини, які ви вважаєте важливими для збереження у своєму регіоні» показав, що респонденти продемонстрували широкий діапазон об'єктів, які вони вважають цінними, від загальнонаціональних пам'яток до локальних і навіть приватних ініціатив. Значна частина відповідей стосується недооцінених або занедбаних об'єктів, які мають або історичну, або емоційну цінність для громади.

У багатьох відповідях повторюється акцент на старих будівлях і релігійних спорудах, зокрема «дерев'яна церква у селі Тишківці», «костел у Заліщиках», «монастир Святого Онуфрія». Частина респондентів фокусується на індустриальній спадщині «вузькоколійна залізниця», «млин 1890 року», «водонапірна вежа», що свідчить про переосмислення поняття спадщини в бік техногенного минулого. Частина відповідей стосується об'єктів, які офіційно не зареєстровані, як-от «приватна колекція у шкільному музеї», «залишки хати-мазанки», «будівля повітової ради, де ще збереглися автентичні елементи інтер'єру», що підтверджує потребу в інвентаризації та оцифруванні неочевидної спадщини.

Аналіз відповідей на запитання 9: «Що, на вашу думку, заважає розвитку туризму, пов'язаного з культурною спадщиною?» показує, що проблема є багаторівневою: структурні, комунікаційні, інфраструктурні та світоглядні бар'єри переплітаються. Найчастіше згадуються такі фактори, як: відсутність фінансування: «усе валиться, бо нема грошей на ремонт», «немає підтримки люди вигорають»; брак промоції: «навіть гугл нічого не знаходить», «немає просвітницької роботи в школах і громадах»; слабка інфраструктура: «погані дороги», «немає чим дістатися з обласного центру», «відсутність туалетів, вказівників».

Окремо варто виділити проблему знецінення: багато хто вказує, що «ніхто не вважає це чимось цінним», «пам'ятка без господаря», «люди знищують із незнання», що підтверджує слабкість культурної політики на місцевому рівні та

відсутність системного просвітництва. Війна також стала окремим бар'єром: згадуються «мінування», «знищення об'єктів», «відсутність захисту».

Аналіз відповідей на запитання 10: «Яку ідею для популяризації спадщини ви б підтримали або реалізували самостійно?». Відповіді демонструють високий рівень ініціативності, креативності та цифрової компетентності серед респондентів. Найбільше підтримки отримали ідеї створення: сайтів і карт: «платформа, де об'єкти можна описати, додати фото й історії, як вікіпедія, але тільки для спадщини», «сайт із картою прихованих об'єктів»; відеоконтенту: «цикл відеоуроків з реальними історіями», «ютуб-канал з локальними гідами», «аудіогіди, озвучені місцевими жителями»; публічних форматів: «фестиваль спадщини», «кінопоказ просто неба».

Звучать також пропозиції інституційного характеру: «мікрогранти для людей у громадах», «регіональні центри для ініціатив», «мережа центрів інтерпретації». Цікаво, що є і конкретні мікропроекти «пофарбував би сам», «повісити таблички з описами», «створити настільну гру», що свідчить про прагматичний і локальний підхід.

У багатьох відповідях фігурує ідея емоційного впливу через візуалізацію: «фотосерія до і після», «Instagram зі старими фото», «відео з розповідями». Це підтверджує актуальність формату, закладеного в ідею стартапу «Карта прихованих об'єктів».

Узагальнюючи, третій розділ демонструє, що ефективне збереження й інтеграція спадщини в туристичну практику можливе лише за умов залучення громади, впровадження цифрових рішень і створення системної політики на всіх рівнях. Практична частина дослідження доводить, що спадщина в умовах викликів – це не лише об'єкт охорони, а й розвиток для нової туристичної, освітньої та економічної динаміки.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження проаналізовано ключові теоретичні засади вивчення культурної спадщини в контексті туризму. Встановлено, що сучасні наукові підходи розглядають спадщину не лише як матеріальний чи символічний ресурс, а як динамічну платформу комунікації, ідентичності та економічного розвитку. В умовах глобальних криз туристична інтерпретація спадщини виконує функцію трансляції національної пам'яті та формування культурного капіталу, що робить її актуальною складовою гуманітарної політики. Окрім того, виявлено зростання ролі концепцій сталого туризму, креативної індустрії та діджиталізації як інструментів збереження спадщини через залучення аудиторії.

Нормативно-правовий аналіз показав наявність розгалуженої, проте фрагментарної бази охорони культурної спадщини в Україні. Основні законодавчі акти, що регулюють сферу, містять положення, які недостатньо адаптовані до викликів війни та цифрової трансформації. Організаційна вертикаль у сфері охорони пам'яток залишається надмірно централізованою, що ускладнює швидке реагування на загрози. Проте в останні роки спостерігається позитивна динаміка: створено цифровий реєстр об'єктів спадщини, запроваджено відкриті платформи (як-от ProZorro) для контролю використання коштів, а також активізовано співпрацю з міжнародними структурами щодо адаптації європейських стандартів охорони.

Серед ключових викликів для збереження спадщини в сучасних умовах виявлено три системні загрози: пряма руйнація через війну, дефіцит ресурсів та зниження туристичної активності. У відповідь на це формуються адаптивні стратегії: переорієнтація туризму на безпечні регіони, розвиток внутрішніх маршрутів, цифровізація музейного контенту, акцент на безбар'єрність і тактичний урбанізм. Показово, що спадщина в кризових умовах перестає бути лише об'єктом охорони вона стає інструментом стабілізації, залучення

внутрішньо переміщених осіб, підтримки місцевого бізнесу та формування символічного опору.

Аналіз світових практик засвідчив ефективність моделей, які базуються на поєднанні збереження, туристичного менеджменту та технологій. Програма REVIVE у Португалії довела можливість залучення приватного капіталу до реставрації без втрати публічного контролю. Відбудова Фрауенкірхе в Дрездені продемонструвала роль культурної спадщини як «точки збору» для суспільства після катастроф. Проєкт Heritage on the Edge став прикладом технологічної реакції на ризики: створення 3D-копій дозволяє зберегти вразливі об'єкти у віртуальній формі. Ключовими принципами успішних практик є мультиакторність, цифрова адаптація, економічна доцільність та залучення громад.

Українські кейси довели, що навіть в умовах війни можлива ефективна міжсекторальна співпраця. «Велика реставрація» дала змогу поєднати державне фінансування з регіональним туризмом; ReHERIT створив модель урбаністичного реагування в гуманітарному тилу; музей «Чорнобиль» продемонстрував, як цифрова спадщина може стати джерелом доходу й інструментом міжнародної присутності. Війна стала каталізатором формування нових форматів взаємодії: залучення бізнесу, громад, IT-сектору до відновлення спадщини як живої, адаптивної системи.

У рамках дослідження запропоновано власний мультимедійний стартап-проєкт «Карта прихованих об'єктів» як інструмент цифрової популяризації локальної спадщини. Його концепція базується на інтеграції ГІС-технологій, краудсорсингу та мікроісторій, що дозволяє перетворити маловідомі або втрачені об'єкти на частину туристичного маршруту. Проєкт орієнтований на мобільну аудиторію, внутрішніх туристів, молодь і переселенців, які шукають нові маршрути в межах України. Стартап може бути масштабований у межах регіональних кластерів або інтегрований у державні стратегії розвитку туризму.

Соціологічне опитування, проведене у рамках роботи, засвідчило високий рівень суспільної зацікавленості у культурному туризмі як формі збереження спадщини. Більшість респондентів висловили готовність долучатися до подібних ініціатив як глядачі, волонтери або донори. Водночас виявлено недовіру до державного менеджменту у сфері спадщини, що підтверджує потребу в прозорих, відкритих і громадсько зорієнтованих форматах. Результати опитування підтверджують: культура й туризм в умовах війни стають не лише сферою дозвілля, а елементом самоорганізації, пам'яті й спротиву.

Таким чином, у сучасних умовах туризм виступає не просто каналом презентації спадщини, а механізмом її порятунку, відновлення та включення в актуальний соціальний і політичний контекст. Усе більше ініціатив як державних, так і громадських – переосмислюють спадщину як платформу для освіти, діалогу та довготривалого економічного ефекту. Туризм у цій парадигмі набуває не лише прикладного, а й стратегічного значення для післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт. Економічна оцінка сектора культурної спадщини в Україні. URL: https://www.kuleuven.be/her-ukr/publications/heritage-economic-assessment-_yevhen-anhel_ukr.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Безносюк О. І. Нематеріальна культурна спадщина як ресурс розвитку локального туризму в Україні на прикладі ремесел: дис. ... доктора філософії : 242 Туризм / наук. кер. О.О. Любіцева. Київ, 2024. 328 с.
3. Велика реставрація: які об'єкти увійшли до програми. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/30/infografika/suspilstvo/velyka-restavracziya-yaki-obyekty-uvijshly-prohramy>
4. Від малого до великого: європейські ініціативи для збереження спадщини та ідентичності України. URL: https://pragmatika.media/vid-maloho-do-velykoho-ievropeiski-initsiatyvy-dlia-zberezhennia-spadshchyny-ta-identychnosti-ukrainy/?utm_source=chatgpt.com
5. Відбудова України: принципи та політика. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
6. Відкриті дані та культурна спадщина: рекомендації щодо покращення використання відкритих даних у сфері управління культурною спадщиною. URL: <https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Vidkryti-dani-ta-kulturna-spadshhyna..pdf>
7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>
8. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). URL: <https://www.tourism.gov.ua/>

9. Довідник зі збереження культурної спадщини Одеси. URL: https://omr.gov.ua/Files/2024/KULTURA/Strategy/dovidnyk_spadchshyny_20240831.pdf
10. Довідник зі збереження культурної спадщини Одеси. URL: https://pixelatedrealities.org/wp-content/uploads/2024/09/dovidnyk_spadchshyny.20240831.pdf
11. Економіка спадщини: посібник для малих громад. URL: <https://arpi.org.ua/images/Heritage-Economy-book.pdf>
12. Смелянова Т., Приходько Л., Січова О. Аудіовізуальні документи як складник Національного архівного фонду: поняття, теоретичні й прикладні аспекти організації, формування, збереження, доступу : монографія / Т. Смелянова, Л. Приходько, О. Січова ; відп. ред. О. Січова ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства. Київ, 2024. 312 с.
13. Закон України "Про культуру". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
14. Закон України "Про національну інфраструктуру геопросторових даних". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>
15. Закон України "Про охорону культурної спадщини". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
16. Закон України "Про туризм". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
17. Казмірук О. Ю. Популяризація об'єктів культурної спадщини засобами музейних практик : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістра / М-во культури, молоді та спорту України, Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, Ін-т практич. культурології та арт-менеджменту. Київ, 2020. 135 с.

18. Коротун І. В. Архітектурно-містобудівні основи створення буферних зон об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора архітектури. К., 2017, 36 с.

19. Культурна спадщина в Україні: від збереження до повоєнного відновлення. URL: <https://zuap.org/kulturna-spadshchyna-v-ukrayini-vid-zberezhennya-do-povoyennoho-vidnovlennya/>

20. Левицька, Н. М. Культурна спадщина як чинник розвитку туризму регіонів України. *Регіональна політика: політико-правові засади, урбаністика, просторове планування, архітектура*. 2019. С. 101–106.

21. Лисюк А. О. Вплив культурної спадщини на формування туристичної привабливості туристичної дестинації : кваліфікаційна робота здобувача освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 242 Туризм і рекреація / А. О. Лисюк ; наук. кер. О. В. Борисова ; рец. А. І. Доценко. Київ : КНУТД, 2023. 78 с.

22. Мазур Т. В. Охорона культурної спадщини в Україні: історико- і теоретико-правове дослідження : дисертація на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 423 с.

23. Майбутнє пам'яток – у приватних руках. Хто рятує культурну спадщину України? Історія ініціативи «Спадщина.UA». URL: <https://shotam.info/maybutnie-pam-iatok-u-pryvatnykh-rukakh-khto-riatuie-kulturnu-spadshchynu-ukrainy-istoriia-initsiatyvy-spadshchyna-ua/>

24. Маховка В. М. Роль туризму в популяризації культурної спадщини України. *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України : матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 листопада 2024 р. : у 2 ч. Ч. 1* / Харків : НТУ "ХПІ", 2024. С. 548-551.

25. Молочко В. О. Проблеми та методи реставрації зруйнованих під час війни об'єктів культурної спадщини : дисертація на здобуття наук. ступеня д-ра архітектури / Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. Київ, 2024. 207 с.

26. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах» 01.09.2014 № 1445/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1072-14#Textm>

27. Національний архів США (NARA). URL: <https://www.archives.gov/>
Національний аудіовізуальний інститут Франції (INA). URL: <https://www.ina.fr/>

28. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf>

29. Осівський В. В. Культурний туризм як чинник соціокультурного розвитку регіону: на прикладі Кіровоградської області : дисертація на здобуття ступеня д-ра філософії з культурології / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2024.. 259 с.

30. Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/239966145>

31. Позняк А. В. Скансен як тип культурно-дозвіллевих об'єктів України : дисертація на здобуття ступеня д-ра філософії з культурології / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2024. 210 с.

32. Понад 300 проєктів зі збереження культурної спадщини України побачили світ за підтримки УКФ. URL: <https://ucf.in.ua/news/06092024>

33. Порядок обліку пам'яток культурної спадщини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-13#Text>

34. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини : навч. посібник. Ч. 1. / Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2019. 226 с.

35. Про затвердження науково-проектної документації щодо меж і режимів використання зон охорони пам'яток, історичних ареалів та занесення

об'єктів культурної спадщини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1566734-12#Text>

36. Про затвердження Переліку пам'яток національного значення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2024-%D0%BF#Text>

37. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

38. Проєкт "Britain on Film". URL: <https://player.bfi.org.uk/britain-on-film/map#/52.32407938/0.8529741791/7/%D0%9B%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%BD//>

39. Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text

40. Реєстр програми Культурна спадщина. URL: https://ucf.in.ua/m_programs/63c3dfd7552896132a37c376/register?type=signed_agreement&utm_source=chatgpt.com

41. Рибчинський О. Аналіз програм збереження культурної спадщини України. URL: <https://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/Heritage.pdf>

42. Руденко Л. Г., Поліщук К. А. Збереження і використання культурної спадщини в Україні: проблеми та конструктивні пропозиції. *Український географічний журнал*. 2018. № 2. С. 51–57.

43. Руйнування у культурі. URL: <https://lookerstudio.google.com/u/0/reporting/21fa501f-fdfc-4dd1-b425-ffbacc48e673/page/n97uE?hl=uk&pli=1>

44. ЮНЕСКО & ICCROM. Посібник з оцінювання управління відвідувачами VMA, 2022. URL: <https://whc.unesco.org/document/193352>

45. ЮНЕСКО. Програма сталого туризму для об'єктів Всесвітньої спадщини. URL: <https://whc.unesco.org/en/tourism>

46. Beeld en Geluid (Netherlands Institute for Sound and Vision). URL: <https://www.beeldengeluid.nl/en/visit>
47. Jordan Ministry of Tourism. Petra e-Ticketing & Visitor Flow Report 2024. URL: <https://www.mota.gov.jo/Documents/petra-visitation-2024.pdf>
48. Library and Archives Canada. URL: <https://library-archives.canada.ca/eng>
49. Ministerio de Cultura del Perú. Регламент відвідування Мачу-Пікчу, 2023. URL: <https://www.gob.pe/cultura-machu-picchu-reglamento>
50. National Trust Properties Map. New York City Street Map. URL: <https://newyorkcitystreetmap.pages.dev/posts/national-trust-properties-map>
51. REVIVE Programme (Португалія): офіційний портал державно-приватної оренди пам'яток. URL: <https://revive.turismodeportugal.pt/>
52. Ukraine's national museum opens augmented reality exhibition on 1986 Chernobyl nuclear disaster. URL: https://rubryka.com/en/2023/04/26/u-natsionalnomu-muzeyi-chornobyl-vidkry-vystavku-pryp-yat-mashyna-chasu/?utm_source=chatgpt.com
53. UNWTO. International Tourism Highlights 2023. URL: <https://www.e-unwto.org/>

ДОДАТОК А

ОПИТУВАННЯ: "Культурна спадщина як ресурс для туризму у вашому регіоні"

ОПИТУВАННЯ: "Культурна спадщина як ресурс для туризму у вашому регіоні"

Доброго дня! 🌻

Просимо вас **приділити 3–5 хвилин** та пройти це коротке опитування.

Мета — зібрати думки громадськості щодо стану, цінності та перспектив популяризації об'єктів культурної спадщини у туристичному просторі України.

● Опитування **анонімне**

● Ваші відповіді стануть основою для наукового дослідження і проектних рішень

Зірочка (*) указує, що запитання **обов'язкове**

1. Ваш вік: *

- до 18
- 18-24
- 25-35
- 36-50
- 50+

2. Ваш регіон проживання:

Ваша відповідь _____

3. Чи відвідуєте ви об'єкти культурної спадщини (музеї, історичні пам'ятки, архітектурні об'єкти, руїни)? *

- Регулярно (1 раз на місяць і частіше)
- Іноді (раз на кілька місяців)
- Дуже рідко
- Ніколи

4. Що вас зазвичай приваблює в таких об'єктах? (кілька варіантів) *

- Архітектура / інтер'єри
- Історія / легенди
- Можливість зробити красиві фото
- Атмосфера / духовна цінність
- Випадково, під час подорожі
- Нічого з вищезазначеного

5. На вашу думку, чи достатньо збережено об'єктів культурної спадщини у вашому регіоні? *

- Так
- Частково
- Ні
- Важко сказати

6. Які формати популяризації вам здаються найбільш ефективними? *
(оберіть до 3 варіантів)

- VR/AR-екскурсії
- Соцмережі (Instagram, TikTok)
- Тематичні подкасти / YouTube-відео
- Туристичні маршрути з аудіогідом
- Мобільні додатки
- Волонтерські табори / розкопки

7. Чи були б ви готові підтримати проєкти зі збереження спадщини? *

- Так, фінансово (донати)
- Так, волонтерською працею
- Так, інформаційно (розповіді в соцмережах)
- Ні
- Можливо, залежить від формату

8. Назвіть 1–2 об'єкти культурної спадщини, які ви вважаєте важливими для збереження у своєму регіоні.

Ваша відповідь _____

9. Що, на вашу думку, заважає розвитку туризму, пов'язаного з культурною спадщиною? (відкрите запитання) *

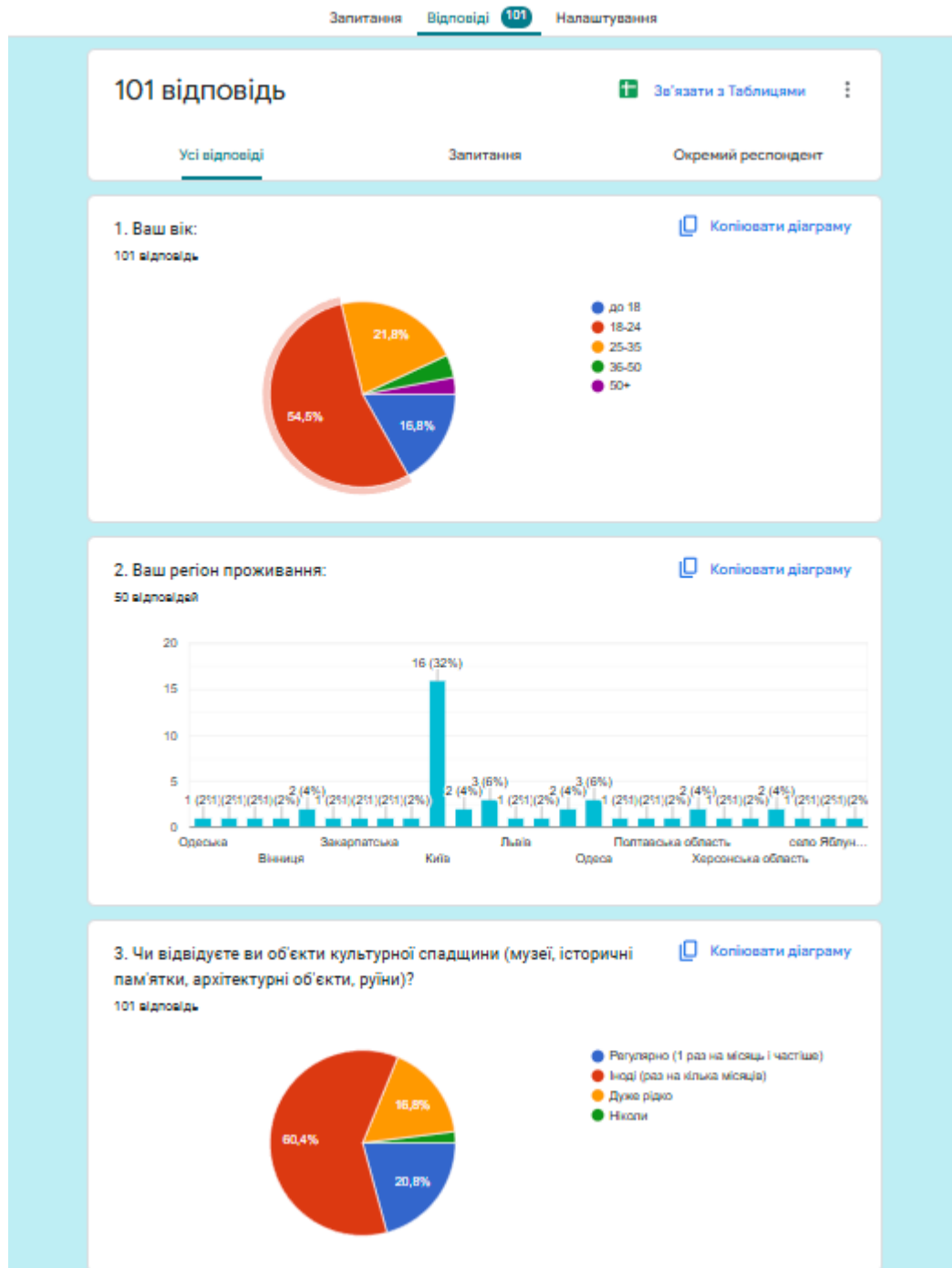
Ваша відповідь _____

10. Яку ідею для популяризації спадщини ви б підтримали або реалізували самостійно? (відкрите запитання) *

Ваша відповідь _____

Додаток Б

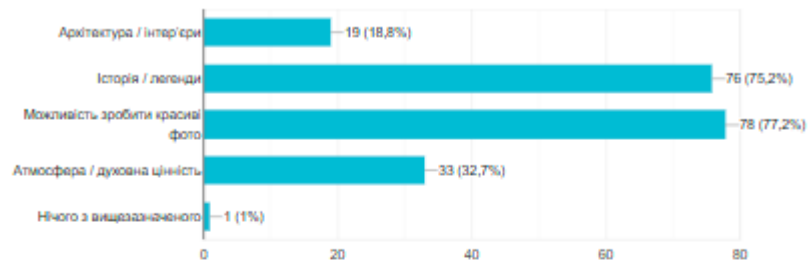
Результати опитування

4. Що вас зазвичай приваблює в таких об'єктах? (кілька варіантів)

[Копіювати діаграму](#)

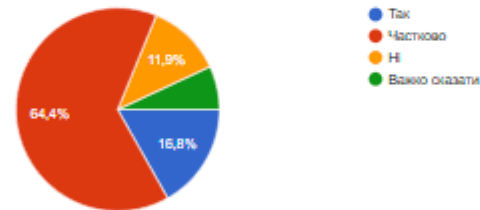
101 відповідь

5. На вашу думку, чи достатньо збережено об'єктів культурної спадщини у вашому регіоні?

[Копіювати діаграму](#)

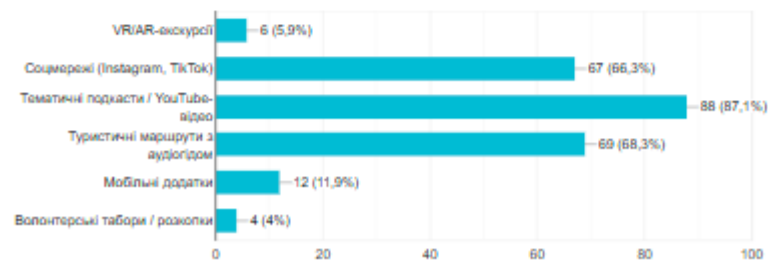
101 відповідь

6. Які формати популяризації вам здаються найбільш ефективними? (оберіть до 3 варіантів)

[Копіювати діаграму](#)

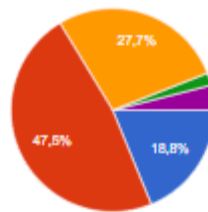
101 відповідь

7. Чи були б ви готові підтримати проєкти зі збереження спадщини?

 Копіювати діаграму

101 відповідь

- Так, фінансово (донати)
- Так, волонтерською працею
- Так, інформаційно (розповіді в соцмережах)
- Ні
- Можливо, залежить від формату

8. Назвіть 1–2 об'єкти культурної спадщини, які ви вважаєте важливими для збереження у своєму регіоні.

55 відповідей

Музеї, парки

Копальня мармуру та старий вузькоколіїний міс

Резиденція митрополита, церква Параскеви

Ужгородський замок, дерев'яні церкви

Літній кінотеатр 60-х

Костел у Заліщиках і млин на річці

Стара аптека в центрі міста і дерев'яний костел у передмісті.

Приватна колекція старожитностей у шкільному музеї та залишки фортифікаційної вежі.

Бастіон, старі дерев'яні церкви

9. Що, на вашу думку, заважає розвитку туризму, пов'язаного з культурною спадщиною? (відкрите запитання)

56 відповідей

Інформація не доходить до туриста. Навіть Google нічого не знаходить.

У місті є потенціал, але бракує сильних культурних менеджерів

Низька цифрова присутність

Молодь вважає це «совком», а це вже частина нашої культурної історії.

.Відсутність доступної інфраструктури – громадський транспорт, туалети, харчування

. Бракує цікавих форматів – усе або нудно, або дорого.

Немає системної політики культурної освіти.

Мало інтерактивного контенту

Відсутність медіаресурсів для просування

10. Яку ідею для популяризації спадщини ви б підтримали або реалізували самостійно?
(відкрите запитання)

56 відповідей

Зробити сайт із картою «прихованих об'єктів», куди можна подати свої знахідки.

Показати, що спадщина — це не «музейне», а сучасне як послуга, як бізнес, як частина міста

Гра в додатку з малою спадщиною

Я б організував кінопокази просто неба

Волонтерська програма: приїхав, допоміг — і отримав тур містом або концерт у подарунок.

Організувати культурний воркшоп із митцями та гідами — хай разом подумают, як подати спадщину сучасно.

Створити серію YouTube-роликів для дітей і підлітків: просто, весело, зрозуміло.

Сторінка в Instagram із щотижневими історіями

Створення YouTube-каналу музею